הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר אהבה

מעשה רקח על הלכות קריאת שמע

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות קריאת שמע

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-קריאת-שמע/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 4
הלכה ג 4
הלכה ד 4
הלכה ה 5
הלכה ו 5
הלכה ז 5
הלכה ח 5
הלכה ט 6
הלכה י 7
הלכה יא 7
הלכה יב 8
הלכה יג 9
פרק ב 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ג 11
הלכה ד 12
הלכה ה 12
הלכה ו 13
הלכה ז 14
הלכה ח 14
הלכה ט 15
הלכה י 15
הלכה יא 16
הלכה יב 17
הלכה יג 17
הלכה יד 18
הלכה טו 18
הלכה טז 18
הלכה יז 19
פרק ג 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ג 22
הלכה ד 24
הלכה ה 25
הלכה ו 26
הלכה ז 27
הלכה ח 29
הלכה ט 29
הלכה י 30
הלכה יא 30
הלכה יב 31
הלכה יג 31
הלכה יד 32
הלכה טו 32
הלכה טז 33
הלכה יז 34
הלכה יח 34
הלכה יט 35
פרק ד 36
הלכה א 36
הלכה ב 37
הלכה ג 38
הלכה ד 38
הלכה ה 39
הלכה ו 39
הלכה ז 40
הלכה ח 41

פרק א

הלכה א

פעמים בכל יום וכו'. משמע דרבינו ס"ל כמאן דאמר דהויא מן התורה אך אינה מצות עשה. אמנם ממ"ש בפתח דבריו ובפ"ד דנשים פטורות נראה להדיא דס"ל דהויא מצות עשה ובספר המצות עשין י' כתב גם כן מ"ע לקרות קרית שמע פעמים ביום שנאמר ודברת בם בשכבך ובקומך. ועיין להרב לח"מ פ"א מהלכות תפילה ובמ"ש שם בע"ה.

הלכה ב

ומה הוא קורא וכו'. עיין להפרי חדש או"ח סי' ס"ז שהעמיק הרחיב לבאר ג' דעות שיש בענין קרית שמע איזו פרשיות הוו מן התורה דכת אחת סוברים פסוק ראשון דוקא ושניה ס"ל פרשה ראשונה ושלישית ס"ל שתי פרשיות ודעתו ז"ל כדעת זו ושכן נוטים דברי רבינו יעו"ש. אף דממ"ש רבינו לקמן וקרית ג' פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קרית שמע לא משמע הכי ודו"ק.

ומקדימים לקרות פרשת שמע וכו'. אף דבגמרא דברכות דף י"ג נתנו טעם אחר ואמרו חדא ועוד קאמר רבינו לא רצה להאריך ונקט הטעם האמור במשנה לפי מ"ש מרן ז"ל משום דלא נפק"מ מידי לענין דינא.

הלכה ג

אף על פי וכו'. משנה שם דף י"ב וכתב מרן ז"ל דאע"ג דעיקר גאולה ביום היתה מ"מ כי אתחילה גאולה בלילה אתחילה כדכתיב ויקרא (פרעה) למשה ולאהרן לילה וכו' ע"כ כוונתו ז"ל דאע"ג וכו' כלומר ומי הכריחם לדרוש פסוק למען תזכור וכו' לימים ולילות אי משום רבויא דכל הא איכא למדרש נמי לימות המשיח כסברת חכמים ולזה כתב דמכל מקום כי אתחילה גאולה בלילה אתחילה וכו' ומשו"ה דרשו כל ללילות ודו"ק.

הלכה ד

הקורא קרית שמע וכו'. פרק מקום שנהגו דף כ"ז.

ולמה קורים כן וכו'. כלומר מאחר שאינו כתוב בתורה למה קורים אותו אפילו בלחש ותירץ משום דיעקב אבינו אמרו וממילא דמשום שאינו כתוב בתורה אין לאומרו בקול רם. ולפי טעם זה לא שייך מה שאנו אומרים אותו ביום הכיפורים בקול רם אלא משום דאיתא בפרקי דרבי אליעזר דהמלאכים אומרים אותו כל ימות השנה ולכך ביוהכ"פ שאנו דומים למלאכים אנו אומרים אותו בקול רם.

ציום וזרזם וכו'. בגמרא שם לא הוזכר להדיא דבר זה וצ"ל דרבינו מפרש כן למ"ש שם אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל וכו' ע"כ והיינו שהזהירם על יחוד ה' וכ"כ מרן ז"ל אף שיש לגמגם קצת ועוד כתב ז"ל שמצא בספרי כשנפטר יעקב אבינו קרא לבניו והוכיחם כל אחד בפני עצמו וחזר וקרא כולם כאחד אמר להם שמא בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם ואמרו לו שמענו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם ע"כ.

הלכה ה

מברך לפניה ולאחריה. שם דף י"א משנה בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה וכו'.

הלכה ו

אהבת עולם וכו'. פלוגתא דרבנן ותנא קמא שם אם אומרים אהבת עולם או אהבה רבה ופסק כרבנן דאמרי אהבת עולם וכתב מרן ז"ל שכן פסק הרי"ף והרא"ש ז"ל.

הלכה ז

ברכות אלו עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא הסופר ובית דינו תיקנום וכו'. עיין בשו"ת ידי אליהו שהכריח דלאו דוקא כל הברכות אלא ר"ל ברכות הנהנין וכיוצא ויש הרבה ברכות שתיקנום חכמי הגמרא יעו"ש.

מקום שהתקינו לחתום. משנה שם מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום וכו' ומפרש רבינו להאריך ולקצר דהיינו שפותח וחותם בברוך וכן מבואר בירושלמי ובתוספתא עיין למרן ז"ל וכן כתב להדיא בפירושו להמשנה שם.

כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה. פירוש שהוסיף או גרע בנוסח שתקנו חז"ל אבל אם אמר הענין שתיקנו חז"ל אלא ששינהו בנוסח אחר אף שאין ראוי לעשות כן לכתחילה יצא וכן נראה מדברי רבינו פ"א מהלכות ברכות וכפי' מרן שם ובזה נסתלקה קושיית הרמ"ך ז"ל יעויין עליו.

הלכה ח

הקדים ברכה שניה לברכה הראשונה וכו' יצא לפי שאין סדר לברכות. פ"ק דברכות דף י"א וכתב מרן ז"ל משמע דכיון דקי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכל שכן שאין סדר לברכות וכו' ע"כ ראיתי להר"ח אבולעפיה נר"ו שהקשה על מרן דליתא דמסקנא דהתם מאי ברכות אין מעכבות סדר הברכות אין מעכבות וכו' וצ"ע ע"כ ולכאורה תימה על תמיהתו דהתם מוכח כדברי מרן דהמסקנא היא ברכות אין מעכבות שהרי אמרו

שם ואי מכללא מאי דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות סדר ברכות ע"כ וכוונת הש"ס להקשות דאמאי קאמר דהא דרבי זריקה לאו בפירוש אתמר אלא מכללא הא כי הך בפירוש מקרי ומאי גריעותיה מאילו אתמר בפירוש ממש ולזה השיבו דזה לא מקרי בפירוש דהא איכא לדחויי דרצה לומר אהבה רבה וברכות אין מעכבות דקאמר רוצה לומר סדר ברכות אבל לא מפני זה נדחה מאי דקאמר רב יצחק בר יוסף דאי דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא דאדרבא יותר משמע כדבריו דמפרש מימרא דרבי שמעון בן לקיש כפשטא דאילו אם נאמר דרוצה לומר אהבה רבה צריך לדחוק הלשון דרוצה לומר סדר ברכות אלא הש"ס ר"ל דהדוחה יכול לדחות ולפרש כן אמנם מעולם לא דחו מימרא דרבי יצחק דנפקא ליה מכללא ועיין להרשב"א ז"ל בחדושיו ולהכי כתב מרן דקי"ל דברכות אין מעכבות דמאי דאמרו בש"ס סדר ברכות דרך דחיה בעלמא היא כמבואר.

אלא שאחר זמן ראיתי להרב עובדיה מברטנורה והתוס' יו"ט פ"ה דתמיד על הך מתניתין שכתבו דברכה אחת היינו אהבה רבה ושכן הוא מפורש בפ"ק דברכות וכ"כ רש"י שם ולא ידעתי מאי אדון בה דלענ"ד קשה לפרש דברי הש"ס באופן אחר אם לא שנאמר דכוונתו לפסוק כההיך דאמר רב יהודה הכי אמר שמואל אהבה רבה וכיון דשמואל קאמר הכי ורשב"ל קאמר יוצר אור קי"ל כשמואל לגבי רשב"ל ומה גם דשמואל קאמר לה להדיא ורשב"ל הוי מכללא וגם אפשר לדחוייא. אמנם לדעת מרן אכתי קשה תרתי חדא דאם רבינו פוסק כמ"ד ברכות אין מעכבות זו את זו הו"ל לפרושי ולא לפסוק הטפל ולהניח העיקר ולזה הוה אפשר עם מה שכתב רבינו לעיל דאם לא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא י"ח וכלומר הא שאר ברכות אם לא אמר איזו מהם אינו מעכב. אלא דאכתי קשה שראיתי לרבינו פ"ו דתמידין ומוספין דפסק דברכה אחת היינו אהבת עולם ואם כן הדרא קושייא לדוכתא וצ"ע.

בשחרית פתח וכו'. בכ"מ, האמור (וכו') [כאן הו"ל] צריך לומר האמור כאן ר"ל: שם, דא"כ פתח צ"ל דאי נמי ועיין מה שכתבנו לדברי רבינו וכו' בפרק ח' דברכות.

הלכה ט

איזהו זמן קרית שמע בלילה וכו'. כתב מרן ז"ל דפסק כחכמים וכו' ע"כ וקצת קשה שהרי אמרו שם דף ח' אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל וכן פסק רבינו בפירוש המשנה והיכי פסק רבינו כחכמים ואפשר דמאי דפסקינן כר"ג היינו לאפוקי מרבי אליעזר דס"ל עד האשמורת הראשונה ולהכי קאמר דהלכה כר"ג דעד שעלה עמוד השחר ורבנן נמי לא פליגי עליה בהא אלא בפשיעה ובפשיעה קי"ל כחכמים דרבים

נינהו ופסק ההלכה דאמר רב יהודה אמר שמואל לאו היינו לענין מחלוקת ר"ג וחכמים אלא בעיקר מחלוקתו עם ר"א ודו"ק.

הלכה י

הקורא קרית שמע של ערבית. בדברי מרן כ"מ נפל ט"ס במ"ש כפי' רש"י דאדרבא רש"י פירש להפך והתוס' הקשו עליו יעויין עליו וצ"ל כפי' השר מקוצי יעו"ש. עוד הביא ז"ל משם ה"ר מנוח שיכול לומר הברכה רק שיחסר הפתיחה שלא יתחיל השכיבנו כ"כ הרב יצחק אבן גיאות ואני אומר שיאמר השכימנו במקום השכיבנו ומיהו מלשון הגמ' משמע שלא יאמר הברכה כלל עכ"ל וכ"כ הרא"ש.

הלכה יא

מצותה שיתחיל וכו'. שם דף ט' אמר אביי לקריאת שמע כוותיקים דאמר רבי יוחנן וותיקים היו גומרין עם הנץ החמה וכו' כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום ורבינו כתב ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה משום דס"ל דהיינו הגמר עם ברכותיה וכ"כ ז"ל.

כמו עישור שעה. כן היא הנוסחא האמיתית ויש נוסחא אחרת שכתוב בה כמו שיעור שעה והוא דבר תימה דשיעור שעה הוא הרבה לקודם שתעלה השמש שנראה שהוא זמן מועט וכ"כ מרן ז"ל ושם הביא שמר"י אבוהב הליץ לאותה נוסחא וכו' ומ"מ הסכים כגירסתנו וכן היא הסכמת האחרונים ז"ל יעויין עליו.

ואם איחר וכו'. כתב מרן ז"ל כלומר אפי' במזיד דהא זמן קימה הוא עד סוף ג' שעות וכו' וכרבי יהושע דאמר במתניתין דזמנה עד ג' שעות וכו' ע"כ. אמנם רבינו בפירושו להמשנה כתב שם וז"ל והלכה כר' יהושע וזה במי ששכח אבל לכתחילה הוא חייב לכוין השלמת קריאתה עם הנץ החמה ע"כ. ובאמת שהדבר קשה מצד עצמו לומר דדוקא שכח דמשמע דאם הזיד תו לא מצי נפיק ידי קרית שמע דהא במתניתין דקתני מאימתי קורין את שמע בשחרית משכיר בין תכלת ללבן רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי וגומרה עד הנץ החמה רבי יהושע אומר עד ג' שעות וכו' וכי היכי דבת"ק על כרחך משכיר בין תכלת ללבן וכו' עד הנץ החמה אי אפשר לומר דאם הזיד ולא קרא מאותה שעה תו לא מצי לקרות עד הנץ החמה דזו לא אמרה אדם מעולם ואדרבא יראוך עם שמש כתיב דהיינו קרית שמע שהיא קבלת מלכות שמים וכמ"ש רש"י ז"ל הכי נמי בדברי יהושע על כרחך אפילו בהזיד קאמר דמצותה עד שלש שעות. ותדע עוד דאמרינן התם וותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה ופירש רש"י אנשים ענוים ומחבבין מצוה ע"כ מכלל דשאר עמא אין עושים כן אפילו לכתחילה דהיינו מזיד והכי מוכח להדיא

בריש פרק תפילת השחר דאמר רבי יוחנן וותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה וכולי עלמא עד חצות וכו' כי מתניתין וכו' אם כן איך אפשר לומר דרבי יהושע דהלכתא כוותיה ס"ל דדוקא בשוכח ומנא ליה לרבינו הא דנראה הפך מתניתין והגמ'.

שוב ראיתי להפרי חדש ז"ל שהזכיר דברי הירושלמי שם אשר ע"פ הירושלמי יתורץ הכל וזה דאיתא התם רבי אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב הלכה כרבי יהושע בשוכח מגיב ליה חבריה וכי יש הלכה בשוכח כך הוא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרז עצמו לקרותה בעונתה ע"כ פירוש דמדקאמר הלכה כרבי יהושע בשוכח משמע דאיהו במזיד נמי קאמר אלא דאנן לא פסקינן כוותיה אלא בשוכח דוקא ולזה הקשה לו חבירו דאם אין הלכה כמותו במזיד גם בשוכח אין ראוי לפסוק כמותו ומתרץ ליה כך הוא הלכה וכו' כלומר באמת הלכה כמותו אף במזיד אלא דאמרו כן כדי שיהא אדם מזרז עצמו וכו' וכן פסק הר"א בן לב שם נמצא דמעיקר הדין פשיטא ודאי דמצי לקרות קרית שמע עד סוף השלש שעות אפי' בהזיד או פשע אלא דחז"ל כדי לזרז את האדם אמרו בשוכח וכו' ואם כן דברי רבינו שבפי' המשנה הם מהירושלמי הנ"ל ולזה סיים ז"ל אבל לכתחילה הוא חייב לכוין השלמת קריאתה עם הנץ החמה כלומר דלא אמרו כן אלא לזרז את האדם והוי כעין מ"ש בתפילת ערבית דזמנה עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה ואף אם עבר מצי נפיק עד שלא עלה עמוד השחר וכאן הזכירו בדרך רמז שכתב ואם איחר וקרא וכו' כלומר דלא אריך למעבד הכי דזריזין מקדימין למצות ולזאת הכוונה סיים גם כן למי שעבר ואיחר הרי דקרי ליה עבירה ונמצא דאין כאן שום תפיסה ולא שום סתירה ודו"ק.

שעונתה עד סוף ג' שעות. שם דף ט' ר' יהושע אומר עד ג' שעות ובפירוש המשנה כתב ז"ל שכל השעות הנזכרות במשנה הם השעות הזמניות וענין הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומה שאמר עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום אחד שהיה היום יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת וכו' ע"כ ופירושו מבואר שיש לשער השעות ארוכים בימים ארוכים וקצרים בימים קצרים שלפעמים תהיה שעה וחצי או שעה ורביע נחשבת שעה אחת לענין זה דהרי כתב דג' שעות הם רביע היום וכן להיפך פעמים יהיו ג' רביעי שעה נחשבים לשעה אחת לפי קצרות הימים בתוקף החורף וכן היא הסכמת רוב הפוסקים ז"ל עיין עליו.

הלכה יב

מי שהקדים וקרא וכו'. שם תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא קרית שמע פעמים אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחר שעלה עמוד השחר ויוצא בהם ידי

חובתו אחת של יום ואחת של לילה וס"ל לרבינו דהיינו דוקא בדיעבד או בשעת הדחק וכתב מרן ז"ל שכן דעת הרי"ף ז"ל.

הלכה יג

הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה שם הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. וסבירא ליה לרבינו דמכאן ואילך דקאמר רוצה לומר כל היום דלא הפסיד הברכות כדאיתא התם. אמנם הרא"ש בשם רבינו האיי גאון ז"ל הביאו מרן הקדוש סבירא ליה דדוקא עד סוף שעה רביעית הוא דמברך לפניה ולאחריה שהוא זמן תפילה לרבי יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא. וכתב עוד מרן ז"ל דהרב מנוח כתב כדברי רבינו ודעת רבינו חננאל כרבינו האיי גאון ז"ל. שוב הביא מרן ז"ל וז"ל ויש שואלים מאי טעמא בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם וכדאמרינן בהא דרשב"י וכו' ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא ועל כרחך אין פירושו שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה אלא פירושו שעדיין שוכבים ואם כן בשכבך פירושו בעודם שוכבים והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום וי"ל דאין הכי נמי דהכי דרשינן ליה ומשום הכי אמרינן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות ואילו לא היה זמן קרית שמע כלל היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקיי"ל דצריך לסמוך גאולה לתפילה ותפילות כנגד התמידין תקנום והתמיד היה קרב עד ד' שעות וא"כ צריך לקרות קרית שמע ולכן הקדימו זמנה עד סוף ג' שעות ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף שלש שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל עכ"ל.

ואחרי המחילה הראויה דברים תמוהים הם דאיך אפשר לומר דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא והרי הוא עצמו כתב לעיל משם רבינו האיי דהביאו הרא"ש ז"ל דאם קרא בברכותיה אחר שעה רביעית עובר על לא תשא וכאן כתב דאילו לא היה זמן קרית שמע כלל היו ברכותיו לבטלה להכריח דכל היום כשר לקרית שמע אתמהא טובא וכבר ראיתי להרב מגן דוד והרב מגן אברהם או"ח סימן נ"ח שתמהו על דברי מרן אלו. ועוד הקשו ז"ל דלדבריו קרית שמע מדאורייתא זמנה כל היום וכל הלילה והו"ל מ"ע שלא הזמן גרמא ובגמרא איתא בהדיא דהויא מ"ע שהזמן גרמא וכו' ע"כ ואי מהא לא איריא דכיון דעכ"פ קרית שמע של לילה זמנה כל הלילה דוקא ושל יום זמנה כל

היום דוקא ואילו קרא קרית שמע של לילה ביום או של יום בלילה לא יצא ידי חובתו אם כן איך נאמר בהחלט דהו"ל מ"ע שלא הזמן גרמא כיון דסוף סוף הרי זמנה קבוע כנ"ל. וראיתי עוד להפרי חדש ז"ל שם שהקשה על מרן ז"ל בכח ואל מסוגייאות ולשונות רש"י ומוה"ר יונה ז"ל דפירשו דק"ש אית לה זמן קבוע מן התורה דהיינו עד שלש שעות דוקא והניחו בצ"ע וכן הקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו יעויין עליו דבאמת קושיות עצומות הם.

אשר על כן נלע"ד להליץ בעד מרן ז"ל דודאי לא כתב הרב כן אלא לדעת רבינו וכן הוכיח הלשון שמתחילה הביא דעת רבינו ודסבירא ליה דמצי לקרות קרית שמע עם ברכותיה כל היום אכן ממ"ש רבינו הקורא אחר שלש שעות ביום וכו' לא יצא ידי חובת קרית שמע בעונתה משמע קצת דס"ל דמכאן ואילך אינו עונתה מן התורה כלל ועל זה הביא דברי השואלים דאין ספק דרבינו הוציאו מן הגמרא ואם כן שאלו כהוגן אעיקרא דדינא ולכך כשבא לתרץ מרן ז"ל בנה יסוד תירוצו על דברי רבינו דאין הכי נמי מההכרחיות שהזכיר ז"ל ולא הקפיד לתרץ כמ"ש האחרונים ז"ל דובקומך לא משמע אלא שעת קימה דהיינו בבוקר דוקא דזה הוא האמת ודאי לכת החולקים על רבינו וס"ל דלא מצי לברך אחר ג' או ד' שעות מהיום למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שלדעתו ודאי דובקומך הוי כפשוטו שעת קימה דוקא אמנם לרבינו שהתיר לברך כל היום זה מורה ודאי שדעתו ז"ל שזמן קרית שמע מן התורה הוי כל היום אשר לפי זה צריך לומר בהכרח דמ"ש תחילה לא יצא ידי חובת קרית שמע בעונתה היינו העונה האמורה בדברי חז"ל שקבעו זמנה עד שלש שעות.

ותדע שזו נראית דעת מרן האמיתית שבבית יוסף שלו שם לא הזכיר שאלה זו כלל ולא תשובתה לפי ששם בשלחנו הטהור פסק נגד רבינו בזה ונמשך אחר דעת הרא"ש וסיעת מרחמוהי דאסרו לברך כלל וכלל אחר שעה רביעית שהוא זמן תפילה אם כן הדבר מבואר מאליו דלא באה שאלה זו ולא תשובתה כי אם ע"פ דברי רבינו ז"ל וכן נראה גם כן מדברי הרב בעל תומת ישרים בתשובה סימן י"ג שהאריך תחילה להוכיח דקרית שמע זמנה כל היום מן התורה ושוב נרגש מדברי רש"י ז"ל כמ"ש הפרי חדש וממ"ש בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לקרית שמע כך נתנו חכמים קבע לתפילה והוצרך לתת טעם להכת שסוברים כן ז"ל ולהכת שסוברים בהיפך ז"ל יעו"ש יצא לנו מדבריו ז"ל גם כן דאיכא לאצדודי במלתא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כמבואר למעיין ואין להאריך הוא הנלע"ד בדעת מרן ז"ל דלא לאשוויי טועה בדברים פשוטים חלילה ולא תקשה עליה מיניה וביה סמוך ונראה ודו"ק.

פרק ב

הלכה א

הקורא את שמע וכו'. ברכות דף י"ג ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריך כוונת הלב דברי רבי מאיר אמר רבא הלכה כר"מ וכתבו התוספות דקי"ל כרבא דהוא בתרא ע"כ ונראה שדין זה מוסכם אליבא דכולי עלמא דאף למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה שאני קרית שמע שעיקר המצוה היא הכוונה שיכוין לבו לייחד בוראו וזהו קבלת עול מלכות שמים וכן כתב הרדב"ז הביאו הכנסת הגדולה או"ח סימן ס'.

אפילו היה קורא וכו'. משנה וגמרא שם ועיין למרן והפרי חדש ז"ל והר"ח אבולעפיה נר"ו.

הלכה ב

כל אדם קורים כדרכם וכו'. **בין רוכבים ע"ג בהמה**. פ"ק דברכות דף י"א ושם לא הזכירו רוכבים ע"ג בהמה וצ"ל דס"ל דבכלל הולכים בדרך הוא דהא קי"ל כבית הלל דכל אדם קורא כדרכו וכו' וסתם הולכי דרכים הם ע"ג בהמה וכיוצא וכ"כ הרב בעל הלבושים או"ח סי' ס"ג ובספ"ק דקדושין איתא דרכוב כמהלך.

אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו וכו'. שם ורבינו מפרש כפי' רש"י והרב רבינו יונה וכמ"ש הרב לח"מ ז"ל יעו"ש והוא מהרב בית יוסף או"ח סימן ס"ג.

הלכה ג

מי שהיה מהלך על רגליו וכו'. נמשך אחר מה שפסק למעלה דכל הקפידא היא לכוין בפסוק ראשון דוקא וכדברי רבא וכ"כ מרן ז"ל. אמנם איכא למידק דלפי מ"ש פ"ו דת"ת הל' ד' דרוכב הרי הוא כמהלך אם כן למה דקדק לכתוב על רגליו דמשמע דבא לאפוקי רוכב ועוד דכיון דטעם הדבר משום כוונת הלב גם רוכב על פי הרוב אינו יכול לכוין אם לא יעמוד. לכך נראה דלא בא אלא לאפוקי יושב בספינה או בקרון דאף שהוא מהלך מצי לכוין בטוב בלי עמידה וכן מצאתי להרב מגן אברהם והפר"ח או"ח סימן ס"ג ודלא כהרב ב"ח ז"ל והכי מסתברא ועוד יש פנים לומר דסתם רוכב הוא טרוד יותר בהנהגת הבהמה ואם כן כשכתב על רגליו היינו מכל שכן רוכב בהכרח ודו"ק.

היה ישן וכו'. שם ומ"ש רבינו מכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו מסתברא ודאי דרוצה לומר אם אנסתו שינה ואינו יכול לכוין כמו פסוק ראשון אין קפידא אבל על כל פנים קריאה בעי דהא חייב הוא לקרות כל השלש פרשיות וכן הכריח מרן ז"ל וכתב דרבינו לישנא דהש"ס נקט כמנהגו הטוב וכן פסק להדיא בשלחנו הטהור שם

ועיין לקמן הל' י"ב אף דבאמת דברי רבינו שבכאן מגומגמים. וכתב עוד משם הרב מנוח ז"ל דאיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דהוא הדין לאונס אחר ע"כ.

הלכה ד

מי שהיה עוסק במלאכה וכו'. שם דף ט"ז משנה וגמרא ולא משום דבעינן כוונה בפרשה ראשונה דהא פסק רבינו לעיל דבפסוק ראשון סגי אלא היינו טעמא כדי שלא תהא קריאתו ארעי וכ"כ מרן ז"ל משם הרי"ף והרא"ש ז"ל אלא שנפל ט"ס הניכר בדבריו שכתב ופי' רש"י לקרבנן וראיתי בדפוס אמשטרדם חדש שהגיהו ומפרשי לה רבנן ע"כ. **וכן האומנין וכו'**. כתב מרן בשם הרב מנוח ז"ל דאע"פ שבראש האילן והכותל אדם מתפחד בעודו עליהם אפ"ה קורא במקומו וכו' אבל בעל הבית שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם יורד למטה וקורא ע"כ והקשה עליו הר"ח אבולעפיה נר"ו וז"ל וליתא דבפ"ב דברכות אמרינן האומנין קורין בראש האילן והנדבך ומתפללין בראש הזית ותאנה ושאר האילנות יורדים למטה ומתפללין ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל מוכח דקרית שמע גם בעל הבית קורא בראש האילן דלא כרבינו מנוח ע"כ ואחרי המחילה נראה שלא דקדק בדברי הרב מנוח ז"ל כראוי שהרי כתב אבל בעה"ב שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם דמשמע דוקא בכי הא הוא דיורד אבל אם הוא עוסק במלאכתו כמו האומנין לא חייבו ז"ל לירד ודאי ופשטא דההיא ברייתא שהביא הר"ח אבולעפיה נר"ו הכי מוכחא דאעיקרא דדינא אמאי פטרו את האומנין מלירד על כרחין מפני שהם עסוקים במלאכתו של בעה"ב וכמ"ש רש"י שם וכדי שלא לבטלם כיון שהם משועבדים לו הקילו עליהם שלא לירד אם כן כשפטרו גם כן לבעל הבית שלא לירד לקרות ק"ש בהכרח היינו בזמן שהוא עוסק גם כן במלאכה דאם לא כן לא עדיף מהאומנין עצמן וא"כ כשאין הבעה"ב עוסק במלאכה אלא שעומד עליהם לזרזם כדברי הרב מנוח מהיכא תיתי לפוטרו מלירד כיון שהוא עומד ובטל ממלאכה ואפשר גם כן דאפי' האומנין עצמן אם באותה העת הם בטלין ממלאכה לאיזה סיבה נראה פשיטא שהם חייבים לירד וכדדייקי דברי רש"י ז"ל אמתניתין שם ולא הוצרך הרב מנוח לבארו משום דסתם אומן שהוא אצל בעה"ב הוא עוסק במלאכה תמיד משא"כ בעה"ב עצמו וכן תירץ ג"כ הרב מוהר"י לונדין נר"ו וכן פסק הרב ב"י סימן ס"ג עיי"ש.

הלכה ה

היה עוסק בתלמוד תורה וכו' ומברך לפניה ולאחריה. כתב מרן ז"ל פשוט הוא דכיון שקורא קרית שמע שצריך לברך לפניה ולאחריה ע"כ פירוש בענין זה דליכא שום אונס דאל"כ הרי פסק לעיל דאם היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון

וכו' והתם על כרחך לא בירך דהא ישן ובא הוא. וא"ת דבגמ' אמרינן דשמע ישראל וכו' זהו קרית שמע של רבי יהודה הנשיא ובפ"ק דשבת אמרינן חבירים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לקרית שמע אלמא אף בתורתו אומנתו כדמוקי לה התם בעי דליקרי כל הקרית שמע אם לא שנאמר דההיא דר"י הנשיא הוי תלמוד תורה דרבים ולהכי לא מחייב אלא בפסוק ראשון אבל העוסק בתלמוד תורה לחוד ה"ה נמי דבעי דוקא כל הקרית שמע וכן מצאתי להפר"ח או"ח סימן ס"ז בשם הרא"ש ז"ל ולדעת רבינו אכתי קשה דא"כ אמאי בעוסק בצורכי רבים לא הצריך לקרות פסוק אחד מיהא וכי חמיר צרכי רבים מתלמוד תורה דרבים ואפשר דלא הוצרך לבארו משום דפשוט הוא ורבינו איירי בחיוב כל הקרית שמע אבל בפסוק אחד דליכא עיכוב ואיכא קבלת עול מלכות שמים מהיכא תיתי דליפטר.

היה עוסק בצורכי רבים לא יפסוק וכו'. כתב מרן דנ"ל מההיא דפ"ק דשבת דף י"א ואותו ירושלמי דפ' אין עומדין ס"ל דמיירי בענין תפילה דוקא וכמ"ש פ"ו מהלכות תפילה ע"כ והרב לח"מ הקשה דבבית יוסף סימן ע"ב כתב דזה הדין דהיה עוסק בצורכי רבים נ"ל לרבינו מהך ירושלמי וא"א לומר כן דדין זה הוא לענין תפילה דוקא וכו' יעו"ש ובאמת תמיהא גדולה היא זו וכן הקשה הפרי חדש שם והוא ז"ל כתב דנ"ל מהתוספתא שם והרב לח"מ דחה דברי מרן כ"מ דנ"ל מההיא דעיבור החדש וכתב דנ"ל מדקי"ל דאם היה הולך בדרך מצוה דפטור מקרית שמע וצרכי רבים לא גריעי מדבר מצוה ע"כ. וקצת קשה דא"כ אפי' בעוסק בתלמוד תורה דאין לך מצוה גדולה מזו לא היה לו לפסוק והר"ח אבולעפיה נר"ו הליץ בעד הרב בית יוסף דבירושלמי פ"ק דשבת אמרו דרשב"י לא היה פוסק לק"ש והקשו מלולב ושופר ותירצו דשאני ק"ש דהאי שנון והאי שנון ומשו"ה אתי שפיר שהשוו צורכי רבים לת"ת ולא קי"ל כהירושלמי בת"ת דש"ס דילן אמרו דרשב"י מפסיק לקרית שמע ובצרכי רבים דלא אדחיה קי"ל כהירושלמי ואתיא שפיר מ"ש הרב בית יוסף דהוציאו מהירושלמי ע"כ.

הלכה ו

היה עוסק באכילה וכו'. ובגמ' אמרו מאימתי הוי ההתחלה וביארו רבינו פ"ו מהלכות תפילה.

גומר ואחר כך קורא. נלמד ממתניתין פ"ק דשבת דף ט' ופרק לולב הגזול (סוכה דף ל"ח) ועיין למרן ז"ל שהליץ בעד רבינו להשגת הראב"ד ז"ל וכתב עוד דאפשר דדעת רבינו בדין זה דאיירי בשהתחיל לאכול קודם זמן קרית שמע דנמשך אחר הדין הקודם

היה עסוק בתלמוד תורה והגיע זמן קרית שמע וכו' ועיין להרב משה בן חביב בכפות תמרים דף ל"ג והפרי חדש והרב ב"ח ומגן אברהם ומגן דוד והלבוש ז"ל או"ח סימן ע'.

הלכה ז

מי שירד לטבול וכו'. ברכות דף כ"ב משנה וכתב שם רבינו וז"ל דברי המשנה הזאת הם בזריזין והזהירים שהיו שומרים להשלים קרית שמע עם הנץ החמה ועלותה פאת מזרח כדי שתהיה התפילה עם עלות השמש וסמכו זה לדברי הנביא ייראוך עם שמש וכו' ע"כ.

ולא במים צלולים וכו'. רבינו פסק כמ"ד לבו רואה את הערוה אסור מדפריך הש"ס בפשיטות והרי לבו רואה את הערוה ומ"ש שם דהלכתא נוגע אסור רואה מותר צ"ל דהיינו דוקא גבי עקב אבל בלב כו"ע מודו דאסור וכ"כ התוספות שם. אלא דכפי זה קשה קצת למאי דפריך התם והרי עקיבו רואה את הערוה דכיון דאפילו בלבו רואה את הערוה ס"ל דשרי מכל שכן עקבו דהא לפום מאי דאסרינן לדידן בלבו רואה את הערוה שרינן בעקיבו א"כ עקיבו גרע מלבו אם לא שנאמר דהיינו דוקא לפי המסקנא אבל לפי הס"ד הוה אמינא איפכא דלבו שאינו רואה שרי אבל עקיבו שרואה הערוה להדיא הוה לן לאסור.

הלכה ח

הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו'. כתב מרן בשם הרב מנוח ז"ל דבפ"ק דיומא מפליגי בין פרק ראשון לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז וכו' אי נמי בפרק שני מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא ע"כ. ודברים אלו צ"ע חדא דבכל מקום מגונה גרע מאיסור וכיון דבפרק שני לא הוי מגונה מינה דאף איסורא ליכא ותו דרבינו כתב לשון מגונה גם בפרק שני דהא סתמא קתני ותו דא"א לומר כן דהא התם דף י"ט איתא דרב אחוי בידיה ופריך ליה מהך ברייתא דלא יקרוץ וכו' ומתרץ הא בפרק ראשון הא בפ' שני ומדרב עבד הכי על כרחך לומר דליכא אפי' נדנוד איסור כלל וצריך לי עיון. ולענין דינו של רבינו אפשר כמ"ש הרב בתירוץ ראשון אי נמי דרבינו סמך אמ"ש לעיל הל' ד' גבי מי שהיה עוסק במלאכה ונראים הדברים שהם קל וחומר ודו"ק.

וצריך להשמיע לאזנו וכו'. ברכות דף ט"ז וכתב מרן ז"ל בשם הרב מנוח להשמיע לאזנו שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו עכ"ל. וקשה כפי זה מ"ש רבינו פ"א מהל' ברכות וז"ל כל הברכות כולם צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו ע"כ הרי דס"ל דהשמעת אזן לאו היינו חיתוך שפתים לחוד ואדרבה חיתוך שפתים קרי ליה בלב כיון שלא השמיע לאזנו ולזה

י"ל דס"ל דחיתוך שפתים לא הוי כמו הוצאת שפתים ושניא דא מן דא דחיתוך מקרי כשמחתך המילות לגמרי דאז מקרי משמיע לאזנו אבל הוצאת שפתים שאין כאן חיתוך המילות כלל הוי כמו קריאה בלב דכל שלא חתך המילות בשפתיו בלב מקרי. אך קשה דמעיקרא מנא ליה דכוונת השמיע לאזנו הוי חיתוך שפתים ולמה לא נפרש כפשוטו וראיתי להר"ח אבולעפיה נר"ו שכתב דקשיא ליה דאי שמיעת האזן ממש כי אמרינן בגמרא דבשאר מצות לא בעינן השמעת האזן מ"מ בעינן חיתוך אותיות ואיהו פסק פ"ב מהל' ברכות דגם בלבו יוצא ומשו"ה פי' הרמב"ם דפלוגתא הוי בחיתוך אותיות ומינה דבשאר מצות אפי' חיתוך לא בעינן כי גם בלבו יצא ע"כ.

הלכה ט

כיצד ידקדק וכו'. שם ויליף לה רב עובדיא מדכתיב ולמדתם שיהא לימודך תם ועיין למרן שהליץ בעד רבינו להשגת הראב"ד ז"ל.

לפיכך צריך ליתן ריוח בין הדבקים וכו'. והתוספות כתבו דרב אלפס מוסיף כגון וחרה אף דלא ליחזי כאומר וחרף וכן וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את שצריך ליתן ריוח בין מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחילת תיבה שאחריה ורבינו קיצר במובן.

זיין של תזכרו. כתב מרן ז"ל ירושלמי והטעם שלא יהא נראה כאומר תשכרו והוי כעבדים המשמשים ע"מ לקבל פרס והרב מנוח כתב או שלא יהא נראה מלשון סכירה כמו ויסכרו מעיינות תהום וה"ה לזיי"ן של וזכרתם ע"כ ונראה דבלאו הכי כיון שלא קרא התיבה כדינה אף שאין לה משמעות אחר הרי יש לו ליזהר בהכרח דהרי אין כאן קריאה תמה וק"ל.

וצריך להאריך בדלי"ת. שם דף י"ד סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכים לו ימיו ושנותיו א"ר אחא בר יעקב ובדלי"ת וכו'. ועיין למרן ז"ל.

כאומר אי חד. פירוש איה חד או אין חד והוא הפך המכוון ח"ו כמ"ש מרן בשם אחרים. והלבוש ז"ל או"ח סי' ס"א כתב שיאריך קצת באלף ויכוין שהוא אחד אבל לא יאריך יותר מדאי שלא יהא נשמע כאילו אמר אי חד שפירושו איה חד ח"ו ע"כ.

הלכה י

קורא אדם וכו'. שם וכרבנן והיא סתם מתניתין בסוטה פרק אלו נאמרים ועיין למרן בהשגת הראב"ד ז"ל ומכל מקום מסתברא דבעינן שיכיר אותו לשון שהוא קורא וכ"כ ז"ל.

הלכה יא

הקורא למפרע וכו'. משנה שם דף ט"ו הקורא למפרע לא יצא ופירש רבינו שם למפרע פירוש הפוך והוא שיקרא פסוק ואחר כן שלפניו ואחריו השלישי שלפניו ע"כ וביאר טעם הדבר דאילו בסדר הפרשיות אין לומר דאם הקדים פרשה לפרשה דלא יצא דהרי אינן סמוכין בתורה ומהיכא תיתי דלא יצא אפילו בדיעבד וכן פסק הרב בית יוסף או"ח סי' ס"ד וכתב שם הפר"ח ז"ל דהכי מוכח מדתנן היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ומשמע שקראן כסדר שכתובים בתורה דהיינו שקרא פרשת ציצית מקודם ואעפ"כ יצא וכו' עיי"ש ואף דפרשת שמע היא כתובה קודם והיה אם שמוע הא מיהא מפרשת ציצית שקדמה לשניהם יש ללמוד שאין קפידא בשום אחת מהם ומרן ז"ל כתב ואע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר ע"כ ואף דת"ק פליג וס"ל דיכול להפסיק הא אמרינן התם א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרבי יהודה דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק ופסקה רבינו בסוף הפרק.

קרא פסוק וכו'. פרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג) תנן האומר מודים מודים משתקין אותו ובגמרא אמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה לא קשיא הא דאמר מלתא מלתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה ופירש רש"י מילתא מילתא ותני לה כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות ע"כ. ומ"ש כל תיבה ותיבה חוזר ושונה אין הכוונה דדוקא בעינן שיחזור כל התיבות דהיינו שיאמר שמע שמע ישראל ישראל וכו' דאם כן מינה נפיק דאם יאמר תיבה אחת לבדה ויכפול אותה נימא דאפילו מגונה לא הוי וזה אינו דמודים מודים קתני ורבי זירא נמי קאמר שמע שמע ותו דאם כן הוו שלשה הדרגות דעל כל פנים אפילו בתיבה אחת לא אריך למעבד כי האי וזה אי אפשר דמגונה ומשתקין תנן ותו לא אלא ודאי דכוונת רש"י ז"ל דבכל תיבה ותיבה שייכא קפידא זו דלא נימא דשמע דוקא קאמר אבל תיבה אחרת לא קמ"ל וכן הבינו הפוסקים ז"ל אמנם רבינו מפרש להיפך דאין הקפידא לשתקו אלא במלתא מלתא כפשטא דמתניתין דתני מודים מודים הגם דפשט הסוגיא דייקא טפי כפירוש רש"י ז"ל דכי מתרץ הא דאמר מלתא מלתא קאי להברייתא דרמי עליה כי כן דרך הש"ס ותו מדקאמר בתר הכי אמר ליה רב פפא לאביי ודילמא מעיקרא לא כיון דעתיה ולבסוף כיון וכו' ובודאי דאמשתקין פריך ואם כוונתו על תיבה אחת לחוד לא שייך מעיקרא וסוף כיון דהוי זמן מועט טפי משא"כ אם

נאמר פסוק אחד ודעת הרי"ף ובעלי התוספות בשם הלכות גדולות ורבינו חננאל ז"ל כשיטת רבינו.

וכן יש להוכיח מדתנן בסוכה דף נ"ג ואנו ליה וליה עינינו ופריך בגמרא איני והאמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאילו אמר מודים מודים אלא הכי אמרי המה משתחוים קדמה ואנו ליה אנחנו מודים ועינינו ליה מיחלות וכתב רבינו שם וז"ל ואמרו אנו ליה וליה עינינו קיצר בדבר ולשונם היה כך אנו ליה משתחוים ועינינו ליה מיחלות ע"כ ופשטא דסוגיא משמע דעל תיבה אחת קפיד כשיטת רבינו הגם דגם רש"י ז"ל אזיל לשיטתיה נמי התם יעו"ש ועיין להפרי חדש או"ח סימן ס"ד וסברות רבות יש בדין זה על כן יש ליזהר שלא לכפול מעולם לא פסוק ולא תיבה זולת פסוק ה' הוא האלהים שאומרים אותו שבעה פעמים ביום הכפורים שהותר להדיא אליבא דכו"ע משום דאשכחן ליה בקרא גבי אליהו וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים וכמ"ש התוס' ועיין למרן והמפרשים ז"ל.

הלכה יב

קראה סירוגין וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב) ומבואר בדברי הרי"ף ז"ל שם. דהכי מסקינן בשלהי ראש השנה ובתפילה לחוד אם שהא כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכ"כ מרן ועיין להפרי חדש סימן ס"ד.

קראה מתנמנם וכו'. מכאן ראיה למה שכתבתי בהל' ג' דעל כל פנים בעינן שיקרא כל הקרית שמע וכ"כ מרן שם.

הלכה יג

ספק קרא קרית שמע וכו'. שם דף כ"א וכרבי אליעזר וכתב הרי"ף ז"ל דכוותיה קי"ל דקרית שמע דאורייתא ודברי הרשב"א שהביא מרן ז"ל נראה דאינם מוכרחים עיין להפרי חדש סימן ס"ז ועיין מה שכתבתי אני הצעיר בעניותי בפ"ג דהלכות מילה בסיעתא דשמיא ועיין עוד להרב כנסת הגדולה ז"ל שם.

ומברך לפניה ולאחריה. עיין להפרי חדש או"ח סימן ס"ז שהעלה כמאן דאמר דאיסור ברכה לבטלה לא הוי אלא מדרבנן ושכן הוא דעת רוב הפוסקים ומה שאמרו המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא אסמכתא בעלמא הוא כההיא דסוף פ"ק דברכות הקורא לאברהם אברם עובר בעשה וכו' וכן כתב בחילוקי המנהגים סימן י'. מכל מקום יש ליזהר מאד מאד דמי סני איסור דרבנן.

קרא וטעה וכו'. משנה שם דף ט"ו ומלתא דפשיטא שאם טעה ודילג תיבות או פסוקים כשחוזר למקום שטעה יש לו לקרות משם ואילך על הסדר דאם לא כן הוה ליה קורא למפרע וכ"כ מרן בשם הרב מנוח.

נעלם ממנו וכו'. שם דף ט"ז אשכחיה לתנא דקתני קמיה דר' יוחנן קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה יחזור לראש בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה והכי מפרש לה רבינו והמפרשים פירשוה באופן אחר עיין עליהם.

הלכה יד

היה קורא וכתבתם וכו'. כבר נתבאר לעיל.

הלכה טו

היה קורא ופגע באחרים וכו'. שם דף י"ג בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב באמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ופסק רבינו כרבי יהודה דהלכה כמותו לגבי ר"מ כדאיתא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ו) ודף נ"ב ופירש רש"י מפני היראה אדם שירא מפניו שלא יהרגנו והרא"ש ז"ל כתב דזה פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים וסיים מרן ז"ל ולדעתו מפני הכבוד היינו מפני אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום אבל דעת רבינו דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא חייב בכבודו אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא ומפני היראה היינו מלך או אנס ולא שמתיירא שיהרגנו דאי הכי פשיטא אלא שמתיירא שיצערנו ע"כ. ונמצא דרבינו אינו מפרש לא כפירוש רש"י ולא כפירוש הרא"ש ז"ל ופשטא דברייתא מוכחא התם כדעת רבינו דקתני דף י"ד תניא נמי הכי הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול ממנו בפרקים שואל מפני הכבוד וכו' משמע דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא מחוייב בכבודו ודו"ק.

הלכה טז

היה קורא באמצע הפרשה וכו'. רבינו לא ביאר כי אמרינן דפוסק באמצע הפרק אי הוי דוקא בין פסוק לפסוק או אפילו באמצע פסוק ומרן ז"ל הביא משם הרא"ש והרב מנוח דלא שנא בין פסוק לפסוק לא שנא באמצע פסוק פוסק אלא שהזכיר איכא דאמרי דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק ענייניא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא ואם פסק חוזר לתחילת הפסוק ע"כ ונראה שיש להחמיר דק"ש דאורייתא.

עוד הביא מרן ז"ל מחלוקת בין הפוסקים ז"ל בענין להפסיק לקדיש וקדושה ולברכו ודעת רובם שמפסיק אפי' באמצע הפרק ורבינו יונה כתב דלמודים נמי מפסיק ומיהו ודאי כשישחה לבד שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית הוה ליה הפסקה גדולה עכ"ל וכתב עליו ז"ל ומספקא לי אם כוונתו שישחה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחייה או אם יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה ע"כ. ונלע"ד הדבר פשוט בכוונת ה"ר יונה ז"ל דמדכתב שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית וכו' משמע ודאי שמודים הוא אומר אלא דדי שישחה בתיבה זו דבזה נמי הוא מורה שאינו פורש מן הצבור ומודה גם הוא להשי"ת ותו דממ"ש שאם יאמר יוצרנו וכו' הוה ליה הפסקה גדולה מכלל דהפסקה קטנה דומיא דידיה איתא דהיינו מודים ממש ותו דאם לא כן אדמפליג בהפסקה גדולה להפסקה קטנה ליפלוג בין אמירה בפה לשחייה בעלמא דעל כל פנים יש חילוק אלא נראה פשוט דכוונת הרבינו יונה דלימא תיבת מודים וכו' ועיין להרב בית יוסף או"ח סי' ס"ו שפסק שיאמר מודים ופירש"י ז"ל דהיינו מודים אנחנו לך.

הלכה יז

ואלו הן בין הפרקים וכו'. וכתב מרן משנה שם וכו' ונחלקו המפרשים רבינו יונה כתב בשם רבני צרפת שאינו מפסיק כלל אלא תכף לה' אלהיכם יאמר אמת ואחר כך אם יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נטה דעת הרא"ש ז"ל אבל דעת רבינו שאין לחלק בין ת"ק ורבי יהודה כולי האי דלת"ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר"י אפילו באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגתייהו דלת"ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר"י חשיב כאמצע הפרק ע"כ. דברי מרן מגומגמים קצת דבתחילה כתב דלר"י יפסיק כמו באמצע הפרקים ואח"ז כשבא לתת טעם לסברת רבינו כתב שאין לחלק וכו' ולר"י אפי' באמצע הפרק לא יפסיק דקאי ארבני צרפת. ולהבין דבריו הילך דברי הרא"ש ז"ל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק יש להסתפק אי בעי למימר לא יפסיק כלל אפילו להשיב דחמיר מבאמצע הפרק או דילמא האי דקאמר לא יפסיק היינו כדין כל הפרקים אבל לא חשיב טפי מבאמצע הפרק מיהו וכו' ע"כ והפירוש הראשון הוא מ"ש מרן בשם רבני צרפת דלר"י קודם אמת לא יפסיק כלל פירוש דרבנן ס"ל דדייניו ליה כמו בין פרק לפרק ור"י קאמר דאפילו כאמצע הפרק דהיינו אם יצטרך לשאול מפני היראה וכו' אפ"ה לא יפסיק דחמיר מאמצע הפרק דעלמא ולפי זה מה שכתב מרן אחר זה דלר"י אפילו באמצע הפרק לא יפסיק ר"ל אפילו כמו שהוא הדין באמצע הפרק דעלמא ואפשר שצ"ל כאמצע בכ"ף.

שואל מפני הכבוד וכו'. כתב מרן בשם רבינו יונה ז"ל שדבר פשוט הוא דשאלת שלום והשבתו דאמרינן הכא מותר אפי' בלע"ז וכ"כ רש"י ז"ל ע"כ.

פרק ג

הלכה א

הקורא את שמע וכו'. כתב מרן הקדוש ז"ל פרק היה קורא (ברכות דף ט"ו) ואמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קרית שמע ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה ע"כ. והרואה דברי רבינו יראה שלכאורה אין לו ענין עם דברי הש"ס אלו שהרי בש"ס אמרו ויפנה וכו' ורבינו לא הזכירו ומדאמרו שם ויניח תפילין משמע דזה לא איירי אלא בקריאת שמע של שחרית ורבינו כתב קרית שמע סתם דמשמע בין של שחרית בין של ערבית וכבר ראיתי להרי"ף והרא"ש ז"ל שהביאו הא דרבי יוחנן כדמותה בש"ס דילן. ואפשר דרבינו מפרש יפנה דקאמר ר' יוחנן דהיינו בשביל התפילין שצריכים גוף נקי ובשביל התפילה שלא יהא טרוד מחמת שאין גופו נקי אמנם הנטילת ידים מצד עצמה לעולם היא צריכה כדי לקרות קרית שמע וכבר ביאר ז"ל פ"ד דתפילה הל' י' דלכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויבדוק נקביו מדאיתא תו התם אמר ליה רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בניקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא והני מילי לקרית שמע אבל לתפילה מהדר ועד כמה וכו' ורבינו נראה דמפרש לה בסתם ידים שלא נפסלו כי אם בהיסח הדעת והכי מוכח פשטיה דקרא ותו מדחזינן דרב חסדא לייט עלה ואם ידיו מלוכלכות או שעשה צרכיו אמאי לייט אמאן דמהדר לטהר עצמו מטומאתו משא"כ אם נאמר דאיירי בסתם ידים ומשום היסח הדעת כיון דאין כאן חיוב גמור אלא קרוב לחסידות לייט עלה דאינו בדין שיעבור זמן קרית שמע בשביל זה ועיין להטור או"ח סימן צ"ב שהביא מחלוקת בזה וסתם דברי רבינו נראין כנז"ל ועיין למרן ז"ל ריש פ"ד דהלכות תפילה.

הלכה ב

אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו) כמה ירחיק מהם ומן הצואה ארבע אמות אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפילה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר

רב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי הא מבעיא ליה לרבינא הזמינו לבה"כ מהו יש זימון או אין זימון כי קא מבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלוייה בגויה אבל כנגדו לא אמר רבא הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומים דמו ע"כ ומבואר הדבר דמסקנא דמלתא דבה"כ חדש כנגדו שרי אמנם אם הוא ישן אע"פ שאין בו צואה צריך להפסיק מלא עיניו דוקא וא"כ קשה לרבינו אמאי כתב אין קורים בבה"כ וכו' דמשמע בתוכו דוקא הוא דאסור הא גם בחוצה לו בעינן מלא עיניו וי"ל דמשום בית המרחץ נקט לה דהתם דוקא בתוכו אסור וחוצה לו שרי בלא שום הרחקה וכיון שכתב בית הכסא אע"פ שאין בו צואה דר"ל דדייניין ליה כאלו יש בו צואה משום דלעולם הוא מטונף הרי ביאר הדין לקמן הל' ח' דמרחיקים מן הצואה ומי רגלים מלא עיניו לפניו ולפ"ז מ"ש בהל' י"ב גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות קרית שמע כנגדן ואע"פ שאין בהם כלום ואין להם ריח רע מפני שהם כבה"כ דמשמע דבה"כ דינו שוה לגרף של רעי דדוקא כנגדו אסור וה"ה נמי דלא בעינן מלא עיניו י"ל דכוונתו להשוותם לאין בהם צואה דכמו שהוא הדין בבית הכסא דאף אם אין בו צואה אסור ה"ה כאן אבל בענין ההרחקה אינם שוים דבית הכסא חמיר משום דאית ביה זוהמא טפי.

אלא דקצת קשה אמאי לא נקט גבי מרחץ אע"פ שאין בו אדם כמ"ש בגמרא ובבית הכסא כתב אע"פ שאין בו צואה ולזה י"ל דלא הוצרך לאומרו דכיון דטעמא הוי משום זוהמא והבלא שיש בו ולא משום ערוה וסתם מרחץ רוב זמנו אין בו אדם משא"כ גבי בה"כ דסתם בה"כ יש בו צואה אילו הוה נקט סתמא הוה אמינא דוקא ביש בו צואה כסתם בה"כ ומה גם לפי האמור לעיל ותו דזה נלמד ממ"ש לקמן הל' ד' דכל שהוא מדברי קדש אסור לאומרו בבית המרחץ ובה"כ ומשמע דהוי טעמא משום זוהמא וטנופת. אלא דאכתי איכא למידק אמאי לא ביאר דין בית החיצון ואמצעי שאמרו בפ"ק דשבת דף י' ולמה סתם הדברים. ואפשר דכיון שכתב בסוף הל' ג' חצר המרחץ והוא המקום שעומדים שם לבושים מותר לקרות בו ק"ש שמע מינה דשאר הבתים שיש בבית המרחץ אסור ודינן שוה. אלא דאכתי יש לגמגם דמשמע דבבית האמצעי אסור גם ההרהור והרי לא הוזכר זה בגמרא ואדרבא משמע דשרי וכ"כ הר"ן שם ופרק כל הצלמים הביאו מור"ם בהגהה סימן פ"ד ותו א"ל דאסיר בבית הפנימי ושרי בבית האמצעי ועיין במ"ש לקמן בס"ד. ואי קשיא הא קשיא טובא דאמאי השמיט דין בית הכסא של פרסאי דקאמר רבא ופי' רש"י בחפירה היו ופיהם רחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא ע"כ ולא אשכחן מאן דפליג עליה ופסקו הרי"ף והרא"ש ומרן בית יוסף או"ח סימן פ"ג

אם לא שנאמר דרבינו מפרש לה דלא נחית רבא לאשמועינן הך דינא דפשוט הוא אלא דהנהו בית הכסא דפרסאי הם עשוים כך ואין לחוש להם וכן יש להוכיח קצת מדברי הרא"ש ז"ל שכתב עלה דבתי כסאות דידן אע"פ שהם סתומים רגילים להשתין בהם מים ואין ראוי לקרות כנגדן ע"כ ומ"מ צריך לי עיון.

וכל מי שקרא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום ע"כ הן אמת דבפ' משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג) איתא כי אתא רב דימי א"ר יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע דכתיב לועג לרש חרף עושיהו ומכאן השיג הראב"ד ז"ל דכיון דאין הטעם אלא משום לועג לרש אין סברא לומר שאם עבר וקרא שיחזור וכן הקשה הרמ"ך ז"ל. ומרן הקדוש תירץ דאפשר לומר דאף רבינו לא אמרה אלא באינך ולא אמת אי נמי דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפילו אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת ע"כ. והתירוץ הראשון שכתב ז"ל נראה שהוא דחוק הרבה דהא בית הקברות הושוה למת כדאיתא בריש פרק מי שמתו והזכירו מרן גופיה לעיל אם כן בהכרח גם לא קאי אבית הקברות ורבינו כתב בסוף לשונו וכל מי שקרא וכו' דמשמע דקאי אכל מה שהזכיר ואם איתא הוה ליה לכתוב כן אחר אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא וכו' כיון דלא קאי אלא ההנך תרתי לחוד לכך נראה ודאי דאכולהו קאי וכתירוץ אחרון שכתב מרן ז"ל וכן מצאתי בשו"ת באר שבע שם.

הלכה ג

בית הכסא החדש וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו) משנה וגמרא וכתב מרן ז"ל ורבינו פוסק בהאי בעיא לחומרא מדקאמר רפרם בר פפא אמר רבי חנינא מתפלל אדם כנגד בית הכסא ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור ע"כ. הקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו דא"כ מאי מבעיא ליה לרבינא תיפשוט מדנקט רב חסדא כנגדו מכלל דתוכו אסור ע"כ. ונראה ודאי דכוונת מרן לומר דעיקרא דמילתא בספיקא תליא דהיינו בעיא דרבינא ולדידן לענין דינא איכא למימר דפשטא דמילתא איכא למשמע ממימרא דרבי חנינא דאף דהש"ס לא פשיט לה הכי היינו משום דלא ברירא להו ואהני לן לעשותה סניף לבעיית רבינא לפסוק לחומרא ועיין בהרא"ש ודו"ק. ומ"ש מרן ועוד יש הכרע מדיני הזמנות שכתב רבינו בסמוך וכו' א"כ בטלו להו דיני הזמנות הללו ע"כ נראה דכוונתו עם מ"ש בנדרים דף ז' יש זימון או אין זימון אם תמצי לומר יש זימון יש יד או אין יד תבעי ע"כ וכיון שדרכו של רבינו לפסוק כאת"ל בטלו להו דיני הזמנות וזה לא יתכן וכיון דקי"ל לפ"ז דיש זימון ה"ה באומר גם זה כדאיתא התם ולהכי נקט מרן דיני הזמנות

בלשון רבינו וכן ראיתי להמפרשים ז"ל. בהשגת הראב"ד והזמנה וכו' חסרון לשון יש וצ"ל והרב כתב וכו' דהיינו הרי"ף ז"ל וכמ"ש מרן. ועיין תשובה שלמה למהריט"ץ ז"ל סי' ע"ב על ענין זה.

כתב מרן בשם הרב מנוח ואיכא דאמרי דכיון דאיסור מרחץ וכו' וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ ע"כ ואפשר דהתם אי הוה טעמא משום זוהמא לחוד היה חייב במזוזה דהא אפשר ליתנה בתוך זכוכית וכיוצא באופן שתהא מכוסה אלא היינו טעמא משום דבעינן דירת כבוד והא ליכא וכדמשמע קצת פ"ק דיומא דף י"א והרב מגן דוד או"ח סימן פ"ד כתב דממ"ש הרא"ש שתברך וכו' משמע דשייך לברך בבית הטבילה וכתב ז"ל דהך בית הטבילה יש לו דין בית אמצעי דבדיעבד שרי והכא נמי בדיעבד הוא כיון דלא אפשר בענין אחר אבל במים מותר בכל הברכות וכמ"ש לענין קרית שמע וכו' ע"כ. ולא ידעתי מנין לו להרב ז"ל לחלק בבית הטבילה גופא בין מקום המים לבית דאי איכא זוהמא בבית גופא איך נתיר לו בתוך המים וכי המים הם רשות בפני עצמו אלא משמע ודאי דהכל רשות אחת ושרי וכמ"ש הפר"ח שם ממאי דקתני בברכות ופ"ק דפסחים טבל ועלה בעלייתו אומר וכו' ומשמע ודאי דהיינו אפילו בבית הטבילה.

מרחץ החדש וכו'. פ"ק דשבת דף י' מימרא דרב אדא בר אהבה וכו'.

היו שני בתים וכו'. פ"ק דנדרים דף ז' בעי רבינא יש יד לבית הכסא או לא היכי דמי אילימא דאמר הדין ביתא ליהוי בית הכסא והדין נמי ההוא בית הכסא נמי הוה אלא כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי הדין דאמר והדין נמי בה"כ או דילמא והדין לתשמישתא בעלמא קאמר מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבה"כ והא מבעי ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו וכו' רבינא חדא מגו חדא קמבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל אם תמצא לומר דיש זימון יש יד או אין יד תבעי ע"כ וכתב הר"ן ז"ל והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא ע"כ ורבינו זלה"ה דרכו לפסוק כאת"ל וכדעת הרי"ף והגאונים ז"ל ולכך פסק דיש זימון אמנם בבעיא דלא אפשיטא דהיינו אם יש יד לבית הכסא למה כתב דהרי זה ספק כמסופק בדבר הא כיון דהוי מידי דרבנן הוה ליה לפסוק לקולא וכשיטת הר"ן ז"ל וי"ל דכיון דאנן קי"ל בעלמא הזמנה לאו מלתא היא ובהאי מלתא היא משום דאמרינן פ"ק דשבת שאני בה"כ דמאיס ופי' רש"י דשם מגונה עליו ובעינן נמי והיה מחניך קדוש לכך לא רצה לפסוק לקולא כשאמר תיקו בדרבנן ולחומרא נמי אינו בדין לפסוק כיון דסוף כל סוף אין זה תיקו דאורייתא דהרי אין כאן צואה והזמנה גופא אינה אלא מדרבנן ולכך נקט לשון ספק והוא מדוייק ונכון ודו"ק.

חצר המרחץ וכו'. ברייתא בשבת דף י' וכתב מרן בשם הרב מנוח ז"ל ואיכא דאמרי דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים הוא הדין להני מקוואות שטובלים בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שתשמישו בחמין אבל הני מקוואות שהמים שלהם צוננין ליכא זוהמא ומותר וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ ע"כ ומכל מקום יש ליזהר בהזכרת ה' דחמיר טפי ויברכו קודם שיכנסו אם לא באותם המקוואות שהם נקיים ואין בהם שום טינוף שיש להקל וק"ל.

הלכה ד

ולא קריאת שמע בלבד וכו'. שם דף כ"ד ושבת דף מ' ובע"ז דף מ"ד מימרא דרבי יוחנן ומ"ש מרן ואפילו חדש אסור פשוט דקאי דוקא לבית הכסא דאלו בית המרחץ הרי התיר רבינו גם לקרות קריאת שמע בתוכו וק"ל. ומ"ש עוד ובירושלמי ואסור דאמרי לך אסור ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות ע"כ ירושלמי פ"ג דשבת דף ו' ע"א רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי שואלים הלכות המרחץ בבית המרחץ והלכות בה"כ בבה"כ כהדא רבי שמעון בן אלעזר עאל מסחי עם רבי מאיר א"ל מהו לקנח אמר ליה אסור מהו להדיח א"ל אסור ולא כן שמואל שאיל לרב מהו לענות אמן במקום מטונף והוא אמר אסור ואסור דאמרי לך אסור אשכח תנאי תני אין שואלים הלכות המרחץ במרחץ והלכות בה"כ בבה"כ ע"כ וכן הביאו ג"כ פ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ב) ע"ד ונראה דמ"ש כאן אין שואלים ט"ס הוא וצ"ל שואלים ובע"א איתמר נמי שואלים וכן בדין דנראה דמסקנת הירושלמי היא שואלים כדאמר לעיל וכן העתיק הר"ן ז"ל שם עיין עליו ושם ראיתי שכתב ז"ל בפשיטות דהאי דקאמר ואסור דאמרי לך אסור קאי ארב שהשיב לשמואל כן ור"ל דהאי אסור דאמרית לך אלו שאלתני על כך במקום מטונף הוה אסור לי לאמרו אשכח תני שואלים וכו' וכתב עוד ז"ל שהרמב"ן ז"ל כתב מסתברא דגמרא דילן לא שרי אלא לאפרושי מאיסורא ומעשה דר"מ נמי לאו הכי הוא אלא כדאמרינן הכא ביקש להדיח לו קרקע וכו' ע"כ ודברי הרמב"ן אלה הביאם מרן ב"י או"ח סימן פ"ה בשם אורחות חיים ולפי דברי הר"ן ז"ל לשון הירושלמי מתפרש כן דהקשה להך דרבי יעקב בר אידי דקאמר שואלים וכו' ומייתי ראיה מדר"מ וכו' ולהכי פריך ליה דאדיליף מדר"מ לילף מעובדא דרב דמשמע דאסור דהא לענות אמן וכו' היינו הלכות בית המרחץ והשיב שהשיב לו כן מפני שלא שאל לו באותו מקום שא"כ היה אסור להשיב וא"כ קשיא לר"י בר אידי ומשני דר"י בר אידי לא נ"ל מהך עובדא דהוא אשכח תנאי דתנו להדיא שואלים וכו' ולהכי הביא עובדא דר"מ.

ומעתה לפ"ז קשיא דלענין מה הביא מרן ז"ל האי לישנא דהירושלמי כיון דלא קאי הכי במסקנא התם ותו דמרן בהרהור קעסיק והתם בדיבור ממש הוא וכמו שנראה מפי' הר"ן ז"ל מכלל דהרהור אפשר דשרי ותו קשה במ"ש ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות דכיון דהך לישנא אמקום מטונף קאי איך שייך לומר ושם אמרו דה"ה וכו' והתם ליכא תו מידי ואין לומר דס"ל דמסקנת הירושלמי היא דאסור ובפ' כל הצלמים איכא ט"ס וצ"ל שואלים דהא הוא ז"ל הביא דברי הרמב"ן בב"י ולא פליג עליה משמע להדיא דס"ל דמסקנת הירושלמי היא דשואלים כדעת הרמב"ן ז"ל ואפשר דמרן הוכיח מזה אף דלא קאי הכי משום דזה מסכים לגמרתינו שאסר בסתם ועוד נראה דדברי מרן קיימי אמ"ש רבינו דכל ענין שהוא מדברי הקדש וכו' אסור לאומרו ולהכי מייתי דברי הירושלמי ומ"ש עוד ושם אמרו וכו' אפשר דר"ל דהתם לא מפליג בין בית הכסא למבואות המטונפות וצ"ע.

ומ"ש עוד וכתב הר' מנוח דאמרינן בירושלמי וכו' עד אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר ע"כ וקשה לזה ממאי דאיתא פ"ג דברכות דף כ"ד אמר רב הונא ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנופת לפי שא"א לו לעמוד בלא הרהור תורה ולפ"ז לאונסו שרי ואמאי אסר רב הונא בהחלט. ולזה י"ל דהתם מה שהתירו היינו כשהוא מוכרח לישב שם וההרהור גם כן הוא לאונסו כההיא דפ' טבול יום (זבחים דף ק"ב) אמנם לעמוד במקום מטונף בלא צורך והכרח אסור דאם לא כן אי אפשר לומר זה לדעת רב הונא. אמנם אכתי קשה לרבינו דאמאי לא פסק דין זה דפרק טבול יום דמשמע להדיא דלאונסו שרי ומעשה רב ותו כי היכי דלא ליפלוג הש"ס דילן עם הירושלמי ודוחק לומר דס"ל דלאו הלכתא היא מכח ההיא דפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ד) דס"ל דלית הלכתא כר' יוחנן ורב הונא דכמה אמוראי פליגי עלייהו התם וכמ"ש מרן הל' י"ד וס"ל דכיון דלא מפלגינן בין הרהור לדבור כלל בכל גווני אסיר וצ"ע. שוב הבנתי דאפשר דנ"ל ממ"ש לקמן דלאפרושי מאיסורא שרי משום דהוי אונס וה"ה הכא דלא ניתנה תורה למלאכי השרת.

הלכה ה

אבל השמות המיוחדים וכו'. הקשה מרן הקדוש שלא הזכיר רבינו שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמרינן וכו' ע"כ. ואפשר דרבינו ס"ל דאם איתא דהוי שם אמאי נמחק ובפ"ד דשבועות אמרו למימרא דחנון ורחום שמות נינהו ורמינהי יש שמות שנמחקים ויש שמות שאינם נמחקים וכו' הרי דלענין קריאת שם בעינן שאינם נמחקים ואנן קיי"ל דשבעה שמות דוקא אין נמחקים כמ"ש רבינו פ"ו דיסודי התורה. ועיין

להמפרשים ז"ל. ולמה שהקשה הראב"ד ז"ל מרחום לא ידעתי אמאי לא הקשה גם כן מארך אפים ורב חסד וכו' דלא נאמרו אלא על שמו של הקדוש ברוך הוא. ומ"ש מרן בשם הרבינו יונה ז"ל להשגת הראב"ד ז"ל דרחום מצינו דקאי גם אצדיק וכו' קשיא טובא מההיא דפ"ג דשבועות דאמרינן הכי השתא התם כיון דליכא מידי אחרינא דאיקרי רחום וחנון ודאי במי שהוא רחום וחנון קאמר וכו' משמע להדיא דליכא שום בן אדם שיקרא רחום וחנון. וכן ראיתי שהקשה הפרי חדש ז"ל או"ח סימן פ"ה.

ואם נזדמן לו וכו'. שבת דף מ' ומסיק תלמודא לאפרושי מאיסורא שאני.

הלכה ו

צואת אדם וכו'. ברכות דף כ"א ברייתא כדברי רבינו וצואת אדם על כרחין דאפילו בלא עורות אסורה דעל כל פנים יש לה ריח רע ופשוט גם כן דכל צואה שריחה רע הוא הדין והוא הטעם וצואת חתולים גם כן ריחם רע ביותר וכן כתב רבינו יונה ומרן ז"ל.

קטן שאינו יכול לאכול וכו'. סוכה דף מ"ב יכול לאכול כזית דגן מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ארבע אמות אמר רב חסדא והוא שיכול לאכלו בכדי אכילת פרס אמר רבי חייא בריה דרב יבא ובגדול אע"פ שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס דכתיב ויוסיף דעת יוסיף מכאוב ופירש רש"י כזית דגן כל חמשת המינין קרי דגן חיטין ושעורין וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון מרחיקין מצואתו משאכל כזית מאלו בכל ענין אכילה שצואת מינין הללו מסרחת והוא שיכול לאכול כזית זה בכדי אכילת פרס לבינוני אבל אם צריך זה הקטן לשהות יותר מכאן הרי הוא כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה מזו. מכאוב מסריח ע"כ. והשתא איכא למידק תחילה בדברי רבינו אמאי נקט הדין בלשון שלילה הוה ליה לומר קטן שיכול לאכול וכו' מרחיקין מצואתו כלישנא דגמרא ותו דאמאי השמיט חלוקא דגדול שאמרו שם שאע"פ שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס מרחיקין מצואתו ולזה כבר נרגש מרן ז"ל ותירץ דכיון דרבינו הזכיר קטן ממילא משמע ע"כ. ובאמת נראה דיש פנים לכאן ולכאן דאם זה הגדול מה שאינו אוכל כזית דגן בכדי אכילת פרס היינו מפני חולשת טבעו שאין בו כח לסבול אכילה כזו בזה השיעור המועט ונתגדל בתענוגים אחרים כגון בשר עוף ומרק וכיוצא אם כן הסברא מבחוץ מחייבת דהיינו קטן לולא טעמא דיוסיף דעת יוסיף מכאוב ואם כן היה לו לרבינו להשמיענו דין זה על כל פנים ואם נפרש שאין הטעם מפני חולשת טבעו אלא מפני שנתגדל במאכלים הגסים כבני היערים והכפריים ובעלי אדמה שאין אוכלים לחם מחמשת המינים כי אם ממיני קטניות והקפידא שבש"ס אינה אלא באוכלי חמשת המינים שצואתם מסרחת וכמ"ש

רש"י ז"ל וכמשמעות תיבת דגן ואם נאמר כן שפיר מצינן לתרוצי בעד רבינו דלא הוצרך לבארו משום דמלתא דפשיטא היא.

אכן פירוש זה אין לו קיום והעמדה כלל שבגמרא לא תלו הדבר באינו אוכל כלומר דאין דרכו לאכול אלא באינו יכול דהיינו מצד העדר הכח וחולשת כלי האכילה ומוכח טפי אנפשיה דזה הגדול שאינו יכול לאכול כזית דגן היינו מצד חולשתו מחמת חולי (או זקנה) ואין הכי נמי דבהיותו בריא היה אוכל כשאר בני אדם ופשיטא נמי דאיירי בזמן שכבר אנו יכולים לשער שנתעכל כל המזון שבמעיו ממה שאכל מקודם בהיותו בריא דאל"כ פשיטא ודאי שצואתו מסרחת ממה שאכל מאז. ולפי זה הנה מקום לתירוץ מרן הקדוש דלא הוצרך רבינו לבארו משום דהמוחש לא יוכחש דגם בזה צואתו מסרחת וכיון שהזכיר דין הקטן ממילא נשמע דינו של גדול. אמנם אנן בדידן במה שדקדקנו דלמה נקט רבינו הדין בלשון שלילה נראה שלכוונה זו עצמה נתכוון רבינו בלשון זה דכשאנו אומרים קטן שיכול לאכול כזית וכו' מרחיקין מצואתו משמעותו דקפדינן לשיעור האכילה מצד עצמה לא מפני קטנותו ואם כן הוה אמינא דהוא הדין גדול כיון שאינו יכול לאכול שיעור זה הרי הוא כקטן ולכך הוצרך רבי חייא בריה דרב יבא להשמיענו דאי אפשר לומר כן משום דהגדלות גם כן מצד עצמה גורמת הסרחון ואסמכיה אקרא דיוסיף דעת יוסיף מכאוב משא"כ אם נאמר בלשון שלילה קטן שאינו יכול לאכול וכו' אין מרחיקין מצואתו כוונת הדברים דכל עוד שלא הגיע לכלל זה מפני קטנותו אין מרחיקין מצואתו אם כן ממילא משמע דין הגדול בהכרח דהרי הגיע לכלל זה כנ"ל וגם יצא מכלל קטן ותו דאם לא כן לימא כל מי שאינו יכול לאכול כזית דגן וכו' אין מרחיקין מצואתו דאז הוה משתמע שפיר כל מין אנושי בין קטן בין גדול. ודע שנחלקו הפוסקים ז"ל אי בעינן שיאכל ממש הכזית דגן וכו' או אפילו שאינו אוכל אלא שראוי הוא לאכול לפי ערך השנים לקטן אחר כיוצא בו ודעת רוב הפוסקים כן זולתי רש"י ז"ל שכתב להדיא משאכל כזית מאלו וכו' דמשמע דבעי שיאכל דוקא ובדברי רבינו איני רואה הכרח חותך לאחת מהשתי סברות ועיין להרב בית יוסף או"ח סימן פ"א והמפרשים ז"ל. ומכל מקום נראה להחמיר משום והיה מחניך קדוש ומידי טינוף ולכלוך לא יצאנו ועיין להרב מגן אברהם שכתב דביו"ד סימן רס"ה משמע דטוב וישר להרחיק מצואת קטן אפילו בן שמונה ימים.

הלכה ז

היתה צואה יבשה וכו'. שם דף כ"ה אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה וכו' ואיתא נמי התם תרי לישני חד אמר כל זמן שזורקה ואינה נפרכת וחד אמר כל זמן שגוללה

ואינה נפרכת ופסק רבינו כלישנא בתרא לחומרא וכמ"ש רש"י שם וכתב מרן ז"ל משום דהוי איסורא דאורייתא מוהיה מחניך קדוש והכי דייק לשון רבינו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא יצאת מתורת חרס עד שאם זרקה תתפרך וכתב עוד בשם הרב מנוח ז"ל דדוקא שתעשה פירוכין על ידי זריקה אבל אם לא תעשה פירוכין אלא תשבר לחציה אסור לקרות כנגדה והא דשרי בתתפרך דוקא בשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא ע"כ ודברים פשוטים הם.

מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבים היד וכו'. פ' מי שמתו (ברכות דף כ"ה) ובודאן עד כמה אמר רב יהודה אמר שמואל כל זמן שמטפיחין וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל זמן שמטפיחין וכן אמר עולא כל זמן שמטפיחין וכו' מאי הוי עלה וכו' אמר רבא מי רגלים כל זמן שמטפיחין וכו' לימא כתנאי וכו' אלא נבלעו דאין רשומן ניכר לא נבלעו דרשומן ניכר ואתא רבי יוסי למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רשומן ניכר שרי לא דכו"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור והכא בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופי' רש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ורבי יוסי מחמיר ע"כ ואיכא למידק במאי דקאמר לימא כתנאי וכו' דמשמע דר"ל הך מימרא דרבא דאסר כל זמן שמטפיחין מי נימא דהוי תנאי דר"י ס"ל הכי ות"ק ס"ל דאפילו רשומן ניכר אסור אף שאין מטפיחין וא"כ קשה דאמאי דחי לא וכו' הא כי מוקמינן לה הכי רבא (דהוי בתרא) אתי כר"י דנימוקו עמו וי"ל דכוונת מאי דקאמר לימא כתנאי וכו' קאי למאי דסליק דברשומן ניכר לא משמע מידי מההיך ברייתא אי שרי או לא ולהכי בעי לימא דהך מילתא ליהוי פלוגתא דתנאי דת"ק אסר ור"י שרי ולפי דדחיקא ליה מילתא לומר דאיכא מאן דאמר דרשומן ניכר אף דאין מטפיחים ליתסר משו"ה דחי לא וכו' והיינו אחר מ"ש רבא הלכתא וכו' ור"ל אף אם תמצי לומר דפליגי ברשומן ניכר וכו' אמנם לפי האמת ס"ל לתלמודא דליכא מ"ד דרשומן ניכר אסור ואף דלעיל אמר אביי מאי חזית דסמכתו אהא וכו' איכא למימר דשאני צואה דאיסורא דאורייתא ולפ"ז אתי שפיר מ"ש רש"י ז"ל דלפי המסקנא ברשומן ניכר כו"ע מודו דשרי ובמטפיחין פליגי וקי"ל כרבי יוסי משום דאיכא כמה אמוראי דקיימי כוותיה לעיל ורבא שהוא בתרא פסק הכין ולפ"ז ביאור הגאון שהביא מרן ז"ל אחר אתאבקי בעפרות זהב לו לענ"ד אינו מוכרח ואדרבה קשה טובא לפרש כל זמן שמטפיחין מותר כיון דסתם תלמודא קאמר אסור בפשיטות בהך ברייתא ותו דא"כ הוה ליה לפרש במסקנא דכוונת ר"י במ"ש כל זמן שמטפיחין אינו כמו שהיינו סבורים דר"ל אסור אלא מותר ר"ל כיון דאיכא למטעי טפי ומ"ש מרן ואי

נמי למאי דבעי בגמרא וכו' אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ר"ל דליכא תנא אחריתי אמנם באמוראים איכא טובא דפסקו לעיל הכי.

הלכה ח

כמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלים וכו'. שם ובגמרא אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דצדדין הרי הן כלאחריו וכ"כ מרן ז"ל והקשה הרב מנוח דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום ואפשר וכו' פי' דמן הצדדים שלא הוזכר בגמרא יש לדונו כמו לולב עקום דפסק רבינו פ"ח מהלכות לולב דאם הוא עקום מן הצדדים הוי כלפניו דפסול ושוב כתב דאפשר דמ"ש הרב מירי באי אפשר א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי כמ"ש בגמרא פי' דהכי אמרינן גבי תפלה ופסקו רבינו פ"ו ואכתי קשה דאמאי לא יליף מלולב דהוי דאורייתא ויליף מתפילה שהיא מדרבנן וכן ראיתי שהקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו ולענ"ד נראה דשאני התם דאינו כברייתו כמ"ש בגמרא דכשהוא עקום מאחריו כשר דזה הוא ברייתו מכלל דלפניו לאו ברייתו היא ולהכי מפסיל מה שאין כן הכא דבכיסוי תלא רחמנא והא מכסיא ותו דהכא הרי מרחיק ד' אמות משא"כ התם והרב נר"ו כתב דהתם בעינן הדר וליכא ושמהר"מ גאלאנטי תירץ דמלולב יליף רבינו שאמרו העקום פסול לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו כשר וקשה דיוקא אדיוקא וגילה רב נחמן דצדדים כלפניו שמעינן דדיוקא דסיפא דוקא גם הכא דיוקא דסיפא דוקא ולפניו דוקא בעינן מלא עיניו וכל זה שמעינן מיתור הלשון דהיה די לומר אבל לפניו מלא עיניו גם בלולב די אומרו לאחריו כשר רק לאשמועינן דסיפא דוקא ע"כ והוא דקדוק חריף זלה"ה אמנם בזה נראה דלא אתי שפיר כל כך מ"ש הרב מנוח דמחלק בין אפשר לשלא אפשר דהא מעיקר הדין אף דאפשר בד' אמות סגי כדיוקא דסיפא אבל לפניו מרחיק מלא עיניו ודו"ק.

הלכה ט

במה דברים אמורים וכו'. שם ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצידו וקורא ע"כ ומדברי רבינו משמע דאפי' רואה אותה אין בכך כלום ומשום הכי נתן טעם שהרי נפסק ביניהם וקרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש כיון שהוא מובדל וחולק רשות ודוקא גבי ערוה קפדינן בהכי משום דתלי בראיה ולא יראה בך ערות דבר ולכך הותר ערוה בעששית כמ"ש רבינו לקמן אמנם אם מגיע לו ריח רע מסתברא שיאסר על כל פנים כדברי רבינו שזה הוא ענין אחר דאף אם עיניו סגורות יבא לו הריח ועיין למרן [בכ"מ] והרב ב"י סימן פ"א שהביא חולקים בכל זה ודברי רבינו נראין.

וכן אם כפה עליה כלי וכו'. נפקא ליה ז"ל מרומיא דקראי ומוקמינן קרא דוכסית את צאתיך בגדולים.

הלכה י

היה בינו וכו'. שם אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה וכו' ובזו לא כתב רבינו אם מגיע לו ריח רע דאסור משום דרחוק קצת שיארע דבר זה ועיין להרב לחם חמודות סי' קנ"ב.

נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם אחת. דף כ"ה ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחילה כל שהוא ורב יוסף אמר מחלוקת לכתחילה אבל לבסוף דברי הכל רביעית א"ל רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעתא דמיא כרבי זכאי ע"כ ופי' רש"י לבסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המים מתבטל וכו' אייתיה לי רביעתא אפי' בתחילה ע"כ. ורבינו נראה דפסק כרבי זכאי דבעי רביעית דוקא ומדלא חילק דהיינו דוקא במי רגלים תחילה משמע דס"ל דה"ה במים תחילה אלא דאכתי קצת קשה דכיון דבמים תחילה הוי חידושא טפי דבעי רביעית דוקא כדמשמע מהש"ס אליבא דרב יוסף וכמ"ש רש"י אפילו לכתחילה דמשמע לא מבעיא כשהמי רגלים תחילה אלא אפילו המים תחילה דהוה אמינא קמא קמא בטיל אפ"ה בעי רביעית א"כ אמאי לא כתב רבינו הדין במים תחילה ומינה הוה ילפינן שפיר דכ"ש כשהמי רגלים תחילה דהא איכא למיטעי בדבריו דבכי הא לא בעי רביעית ואפשר דכיון דלמסקנא לא שאני לן דבר רבינו בהווה ומצוי ולא חש לשנטעי דמלתא דקמא קמא בטיל לא מסתבר כל כך ודו"ק והרב ב"י או"ח סימן ע"ז כתב דלרבינו לעולם בעי רביעית על כל פעם ע"כ ופשוט הוא דלא כהרשב"א ז"ל יעויין עליו.

הלכה יא

היתה צואה בגומא וכו'. שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא קרית שמע בעי מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו ורבינו פסק לחומרא משום והיה מחניך קדוש וקרית שמע דאורייתא ומסתברא ודאי דאם הסיר המנעל מרגלו אף אם נוגע בה שרי דהרי נכסית והראב"ד ז"ל השיג על רבינו בעיקר הדין ועיין למרן ז"ל.

עד שתתכסה וקורא. מדכתב עד שתתכסה משמע להדיא דאם הרוק נימוק צריך לחזור ולכסותה ולאפוקי ממה שהשיג על זה הראב"ד ז"ל והוא פשוט דעיקר הדין איתיה התם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה.

היתה נטישת צואה על בשרו וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל') צואה במקומה אסור לקרות קרית שמע היכי דמי אי דנראית פשיטא אי דלא נראית לא ניתנה תורה

למלאכי השרת לא צריכא דיושב ונראית עומד ואינה נראית כשהוא עומד ומ"ש מצואה על בשרו וכו' במקומה נפיש זוהמא שלא במקומה לא נפיש זוהמא ע"כ ורבינו נראה דס"ל כפי' רש"י ז"ל שכתב דבמקומה נפיש זוהמא שחמה היא שלא יצאה לאויר ולא נתפזר ריחה ע"כ דמשמע דר"ל שלא נתפזר הריח לומר שכבר כלה והלך לו אלא לעולם הוא מריח ריח רע מחמת חמימותו אלא דאכתי קצת קשה להמקשן שהקשה פשיטא מאי פשיטותא הוא לאסור הרי רב הונא מתיר וכמו שהקשה אחר זה ת"ש מצואה וכו' וכן הקשה הרב לח"מ ז"ל יעו"ש. ונראה לענ"ד דמלבד דמצינן למימר דהא דפריך אי דנראת פשיטא הוא לשון מסדר התלמוד דכבר ידע דקושטא דמלתא דבמקומה מאוסה טפי דיש לה ריח רע וכמ"ש הפרי חדש או"ח סי' ע"ז. עוד י"ל דהמקשן בתחילה היה סבור דיש לחלק בין ההיא דרב הונא להך דהכא דהכא היא נראית להדיא והתם אינו נראית כל כך וכמ"ש רבינו ולהכי פריך הכי דכיון דנראת להדיא פשיטא דאסור ולאחר שתירץ דנראת ואינה נראת דר"ל שהיא מעוטה הרבה שאינה נראית כשהוא עומד פריך ליה שאם כל הקפידא היא משום דנראית קצת הרי גם ההיא דרב הונא היא נראית אף שהיא מעוטה הרבה ומתרץ דהכא אין לחלק כיון שהיא במקומה.

הלכה יב

ריח רע שיש לו עיקר וכו'. שם דף כ"ה מחלוקת דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב הונא דרביה הוה והראב"ד השיג על זה עיין למרן ז"ל.

גרף של רעי וכו'. שם ת"ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות קרית שמע כנגדן ואע"פ שאין בהם כלום ומשמע דבלא רחיצה קאמר אבל על ידי רחיצה שפיר דמי. אמנם רבינו שכתב מפני שהם כבית הכסא משמע דס"ל דאפי' רחיצה לא מהני דומיא דבית הכסא דמאיס ומינה נראה נמי דבכל מין כלי קאסר אפילו של זכוכית דלא עדיף מבית הכסא אפילו חדש כמ"ש לעיל הל' ג' ועוד דמלתא דפשיטא דאסור לשתות בו אפילו אם הוא רחוץ יפה משום דמאיס ואית ביה איסור דבל תשקצו כמ"ש רבינו פי"ז דמאכלות אסורות אם כן מהך טעמא גופא יש לאסור גם לקרות קריאת שמע וכדאיתא פ"ק דשבת דילמא שאני בית הכסא דמאיס ופירש רש"י שם מגונה עליו וכו' ולזה הסכים גם כן הפר"ח או"ח סימן פ"ז וראוי להחמיר.

הלכה יג

צואה עוברת וכו'. שם מחלוקת אביי ורבא ופסק כרבא ופי' רש"י צואה עוברת אדם שנושאים לפניו גרף של רעי להעבירו ע"כ. וכתב מרן ז"ל דבלאחריו מיירי ומשום הכי סגי בשעברו ממנו ארבע אמות אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו ע"כ והרואה

ומדקדק דברי רבינו יראה דכוונתו אף לפניו שהרי כתב אסור לקרות כנגדו עד שיעברו וכו' ותיבת כנגדו ר"ל לפניו וכמ"ש בכל דיני פרק זה ועיין בהל' ט"ז.

ופי חזיר וכו'. שם א"ר פפא פי חזיר כצואה עוברת דמי פשיטא לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא ופירש רש"י פשיטא דפי חזיר אינו בלא צואה ע"כ. ויש ללמוד מזה דאפילו אחר שנשחט ומת באיסוריה קאי ופשוט הוא ורבינו השמיט אע"ג דסליק מנהרא דמכיון דאסר סתם ולא חילק בכל גווני אסור וכ"כ מרן ז"ל.

הלכה יד

היה קורא וכו'. שם פלוגתא דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב חסדא דאע"ג דתלמידו של רב הונא הוה הא איכא אמוראי טובא דקיימי כוותיה דרב חסדא כדאיתא התם וכ"כ ז"ל.

וכן הקורא וכו'. גם זה שם כפשטא דרב ששת.

הלכה טו

היה קורא קרית שמע בבית ונסתפק לו וכו'. מימרא דרב יהודה שם וקצת קשה דכיון דהוי ספיקא במידי דאורייתא אמאי פסק דבבית שרי ותו דבאשפה אמאי איצטריך לטעמא דחזקה תיפוק לי משום ספיקא בדאורייתא וי"ל דרבינו כתב כן גבי אשפה כדי שנבין דין הבית והיינו טעמא משום דסתם בית חזקתה שאין בה צואה דאל"כ הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא ואשפה דנקט היינו משום דאיכא לאיסתפוקי בה. ולפ"ז נ"ל דאם בבית תהיה צואה ונסתפק לו אם היא צואת אדם או צואת תרנגולים או כלבים דאז אתרעאי חזקתה הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא אמנם ראיתי לריא"ז בשלטי הגיבורים שכתב דבבית שרי ובאשפה אסיר יעו"ש והפרי חדש חלק עליו עיי"ש וכתב כמ"ש והרמ"א ז"ל כתב דאזלינן בתר המצוי כמ"ש יו"ד סי' ל"ו סעיף י"ג דתולין במצוי בין להקל בין להחמיר ה"נ אם מצויים תינוקות יותר מכלבים אפי' בבית אסור וה"ה איפכא וכו' ע"כ ונראה דבהא יורה ריא"ז ז"ל דאזלינן בתר המצוי ודינו ז"ל הוי בספק שקול.

אבל ספק מי רגלים וכו'. הטעם דאשתנו מי רגלים מצואה היינו כמ"ש בגמרא דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד בלבד וכתב רבינו יונה וז"ל פי' תרי קראי כתיבי חד גבי צואה ויתד תהיה לך על אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרת בה וכסית את צאתיך ר"ל שאע"פ שמחוץ למחנה מושבו צריך כיסוי שלפעמים מדברים שם ד"ת כשהיו מהלכים חוץ אבל כשהזכיר על מים קטנים בפסוק אחר דכתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ לא הצריך כסוי אלא שישתין חוץ למחנה מפני שבמחנה מדברים דברי תורה תמיד ואם היה משתין שם היה אסור לדבר דברי תורה בשעת קילוח השתן ולפיכך אסר אבל

בחוץ לא הצריך כסוי מפני שאחר הקילוח אינו אסור אם מדברים דברי תורה ויהיו מי רגלים ע"כ והוא נכון.

הלכה טז

עד שיחזיר פניו. ראוים הדברים למי שאמרן דכיון דאין טעם האיסור אלא משום דכתיב ולא יראה בך ערות דבר א"כ בחזרת פנים שאינו רואה סגי וכ"כ ז"ל וקצת נראה דאם עוצם עיניו או שהוא סומא או בלילה שאינו רואה שפיר דמי ועיין להרב ב"י והפר"ח או"ח סימן ע"ה.

אפילו כותי וכו'. שם ויליף לה מדכתיב וערות אביהם לא ראו וקצת קשה דכיון דמאי דבעינן היינו דערות כותים אקרי ערוה אמאי לא יליף לה מקרא קמא דוירא חם אבי כנען את ערות אביו. ונראה דנקט האי קרא משום דאיירי במניעת ראיית הערוה ולשון נקיה ויותר נראה דהיינו טעמא משום דקרא קמא איצטריך לגופיה וכן ויכסו את ערות אביהם אבל וערות אביהם לא ראו הוא מיותר דהוה מצי למימר ולא ראו וכיוצא כיון דבערוה איירי ואזיל ומכח היתר דרשו דכוונת הפסוק לאשמועינן דגם ערות הגוי מקרי ערוה לענין איסור קריאה.

או קטן. דעת רבינו היא זו דקטן לא גרע מגוי וכ"כ מרן ז"ל וצריך לומר דדוקא גבי קריאת שמע קפדינן אבל בעניינים אחרים כגון מילה וכיוצא אין להקפיד וכן נראה מדברי רבינו פ"ג דמילה שכתב וז"ל והמל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואחר כך מגלהו ומל אותו ע"כ ומדכתב והמל אדם גדול וכו' מכלל דבמל את הקטן אין צריך לכסות ערותו בשעה שמברך ועיין להרב כנסת הגדולה או"ח סימן ע"ה. וכעין זו כתבו התוספות פרק הדר (עירובין דף ס"ד) ד"ה שיכור אל יתפלל וכו' עיי"ש.

וכל גוף האשה וכו'. שם א"ר יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאיסתכולי בה והאמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף אלא באשתו ולקריאת שמע א"ר חסדא שוק באשה ערוה שנאמר גלי שוק וכתיב תגל ערותך אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב וכו' א"ר ששת שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים ופירש רש"י לאיסתכולי בה אם היא אשת איש לאשתו ולקרית שמע אם טפח מגולה בה לא יקרא קרית שמע כנגדה. שוק באשת איש ערוה להסתכל וכן באשתו לקרית שמע. קולך ערב מדמשבח לה קרא בגוה ש"מ תאוה היא ע"כ. ורבינו השמיט הא דרב חסדא דשוק ודשמואל בקול ודרב ששת בשער וצריך טעם למה השמיטם. והנה להה"א דקול ושער כבר נרגש מרן הקדוש ז"ל ותירץ דרבינו סובר שלא לענין קריאת

שמע נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירם פה ע"כ וכלומר דבלאו הכי נמי אסור דהא על כל פנים מבטל הכוונה ועיין לרבינו בפכ"א דאיסורי ביאה ולההיא דשוק לא נרגש הרב ז"ל כלל.

ולכאורה נראה דרב חסדא אתא לאחמורי בשוק דאפילו פחות מטפח אסור דאי בשוק נמי בעי טפח מאי איריא שוק אפילו כל הגוף נמי כמימרת רבי יצחק וכל שכן לפי פירוש רש"י ז"ל שכתב משום הסתכלות דאם כן מאי איריא שוק אפילו אצבע קטנה אסור כקושיית הגמרא ודוחק לומר דרב חסדא פליג אהנך דלעיל עד שמצאתי להרב ב"י או"ח סימן ע"ה שגם הוא ז"ל תמה על זה עד שמצא להרשב"א בשם הראב"ד ז"ל שכתב דרב חסדא אדרבי יצחק קאי וקמשמע לן דשוק הוא מקום צנוע באשה אף שאינו מקום צנוע באיש וקמ"ל דאפי' לק"ש ולבעלה אסור עכ"ל ולפי זה צ"ל דמ"ש רש"י שוק באשה ערוה להסתכל לאו דלהכי אתא רב חסדא דזה פשיטא ודאי אלא חידושו של רב חסדא הוא לענין קרית שמע משום דרבי יצחק לא פירש ואפשר לטעות בדבריו דמקומות שרגילים בבני אדם לילך מגולים לא יהא נאסר באשה לענין קרית שמע לאיש לכך בא רב חסדא ופירש דזה אינו אלא הכל תלוי באשה במה שדרכה בכך ורבינו שכתב ואם היה מגולה טפח וכו' מכלל שדרכו להיות מכוסה הרי דתלה הדבר באשה עצמה והכל בכלל.

הלכה יז

היתה חגורה וכו'. שם אמר רב הונא היתה טליתו חגורה לו על מתניו מותר לקרות קרית שמע תניא נמי הכי היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות קרית שמע אבל לתפילה עד שיכסה את לבו ופי' רש"י היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא קרית שמע אבל לתפלה צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך וכו' ע"כ. ורבינו העתיק לשון הברייתא כדרכו הטוב ואפשר דלא ינגד פירוש רש"י ז"ל דבעינן שתהא החגורה ממתניו ולמטה וגם ממ"ש ולא יקרא כשהוא ערום עד שיכסה ערותו משמע דכיסוי ערוה עצמה נמי בעינן א"כ כשכתב אחר זה היתה חגורה וכו' מלתא דפשיטא דממתניו ולמטה קאמר וכן פסק בשלחן ערוך או"ח סי' ע"ד להדיא ודין הישן נתבאר גם כן שם וכיש אומרים ועיין למרן ז"ל. ודין התפילה כבר ביארו רבינו בפ"ד הל' ז'.

הלכה יח

שנים שהיו ישנים וכו'. שם שקלא וטריא ופסק כרב יוסף דאשתו כגופו אחר לאו כגופו. ולמ"ש רבינו מחזיר פניו וכו' כתב מרן בשם הרב מנוח ז"ל דאילו פנים בפנים או פנים באחור אי אפשר דליכא הרהור וכו' ע"כ וצדק רבינו במ"ש ומחזיר פניו דמשמע

דהקפידא היא לו דוקא ומבואר הדבר מאיליו. ודע דהרב ב"י או"ח סימן ע"ג הביא מחלוקת הפוסקים בדין ישן עם בניו הקטנים דאיכא מאן דאמר דאפילו נוגעים הערוות שפיר דמי והפר"ח ז"ל הכריח מן הדין כסברא זו וכתב דכן עיקר והכי נקטינן ע"כ. ואחרי המחילה דבר תימה הוא להתיר דבר זה שבקל יבא לידי איזה הרהור ומכ"ש בשעת קרית שמע דבעי כוונה גדולה ובכל שהוא פוגם וכן תמה הרב"י ועיין להט"ז שם.

הלכה יט

עד אמתי הם קטנים לענין זה וכו'. שם מימרא דרב חסדא ופסק כאיכא דאמרי ואידי ואידי עד שיהיו שדים נכונו ושערך צמח. וקשה דרבינו כתב פ"ב דשביתת עשור דאם לא הביאו שתי שערות אף שהם בת י"ב הנקבה וי"ג הזכר עדיין הם קטנים וכאן כתב שאם הגיעו לכלל שנים אף שאין סימנים אסור ותו קשה דבפ"ב דהלכות אישות פסק דאם הביא הסימנים קודם השנים אינו סימן אלא שומא ולזה י"ל דכיון שהם סמוכים להיות גדולים החמירו לענין קרית שמע ומהך טעמא גופא כשהגיעו לכלל שנים אף שלא באו לכלל סימנים אסור לקרות קרית שמע. אלא דאכתי קצת קשה ממ"ש רבינו פכ"א דהלכות איסורי ביאה וז"ל הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שיהיו שדים נכונו ושערך צמח זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה ע"כ וקשה דאמאי לא הזכיר שנים כיון דבהביאו הסימנים קודם השנים לא הוו סימן אלא שומא בעלמא ובגמ' שם דף פ"א איכא פלוגתא ורבינו נראה דפסק כאיכא דאמרי דבעי י"ב לבת וי"ג לבן וכן כתב בפירוש המשניות שם ולזה י"ל דכיון שכתב ונעשה הבן גדול והבת גדולה ממילא משמע דהיינו שנים וסמך אמ"ש במקומות אחרים ואין לומר דמ"ש עד שתהא הבת גדולה היינו בת ג' וכו' ושדים נכונו דקאמר היינו בוחל דהיינו ימי נעורים כמ"ש בנדה והביאו רש"י ז"ל שם בקידושין דא"א לומר כן דכיון דבעינן זה ישן בכסותו וזו ישנה בכסותה דוקא מה שייך לומר בקרית שמע בן י"א וכו' כיון דמקודם זה הרבה אין לישן כי אם בהפסק כסות אלא ודאי כדאמרן.

ואגב ראיתי לעמוד במ"ש שם הרא"ש ז"ל דהקשה למ"ד דהבת בת ט' שנים דלא מצינו שעור זה בשום מקום ונראה דגירסא משובשת היא ובפ' מי שמתו גבי קרית שמע קתני ועד כמה תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' איכא דאמרי תינוקת בת י"א ותנוק בן י"ב וזה וזה כדי שיהיו שדים נכונו וכו' פי' זה וזה קרובים לשדים נכונו שהיא שנה הסמוכה לגדלות עד כאן תורף דבריו. וכוונתו מבוארת דרוצה להגיה במקום ט' שנים לבת דצ"ל י"א וכאיכא דאמרי בתרא דפ' מי שמתו וכן כתב שם בפסקיו י"א וי"ב דהיינו לישנא קמא דהכא דהוי לישנא בתרא דפ' מי שמתו וכ"כ הרב ב"י יו"ד סי' כ"א בשמו

אלא דקשה טובא במ"ש בסוף דבריו דפי' זה וזה ר"ל קרובים וכו' דנראה דר"ל אף שאין להם הסימנים כיון שהם סמוכים לזמן הגדלות שפיר קרינן בהו שדים נכונו וכו' ובפ' מי שמתו שם פירשו אידי ואידי דאיכא שדים נכונו ושערך צמח משמע דר"ל דוקא וכמ"ש ממ"ש אח"ז וכאן כתב להפך. ואפשר לפרש דבריו כי היכי דלא ליפלוג מדידיה אדידיה דא"ל אמאי איצטריך לאשמועינן שהם קרובים לגדלות ומי לא ידע בכל אלו דשנת י"א לבת וי"ב לבן היא שנה הקרובה לגדלות ותו דאי לא בעי שדים נכונו למאי איצטריך הש"ס והרב ז"ל לומר זה וזה כדי שיהיו שדים נכונו וכו' ולמה לן לאפושי דברים וליישבם אח"ז לכך נראה דכוונת הרא"ש ז"ל כי היכי דלא תקשה כיון דאנן קי"ל דסימנים לפני זמנם שומא בעלמא נינהו ולאו סימן מקרו א"כ אמאי בעינן הכא שדים נכונו דמאי אהני לן ולזה תירץ דהכא כיון שהיא שנה הסמוכה לגדלות מקרו שפיר סימנים לענין זה ור"ל משום דשדים נכונו דאמרינן היינו גמורים והכא דקרי ליה הכי היינו משום דסמוכים וכו'. אלא דעם כל זה אכתי קשה לרבינו בעל הטורים באו"ח סי' ע"ו שנראה מדבריו להדיא דר"ל שיהיו להם הסימנין דוקא ובאבן העזר סי' כ"א כתב סתם ולא הזכיר שתי שערות וכן בפסקי הרא"ש לא הזכיר שערות והוה אפשר בדוחק שסמך אמ"ש באו"ח. שוב ראיתי להרב מגן אברהם שם שעמד בזה והניחו בצ"ע רב עיי"ש.

פרק ד

הלכה א

נשים ועבדים וקטנים וכו'. פ' מי שמתו (ברכות דף כ') ורבינו נראה שמפרש כפי' רש"י דאיירי אפילו בקטן שהגיע לחינוך והיינו מצד עצמו הוא דפטור אבל אה"נ דאביו חייב לחנכו כדתנן סוף פ' לולב הגזול ודלא כרש"י ז"ל בהא דכתב שם דלא הטילו על אביו לחנכו עיי"ש והתוספות שם כתבו דאיירי בקטן שלא הגיע לחינוך וכו' יעו"ש משום דמפרשי כולא בחיובא דקטן או דאביו אמנם רבינו ס"ל שיש לחלק ביניהם ומתני' איירי בחיובא דקטן מצד עצמו ובסוכה אשמועינן חיובא דאב ודו"ק.

מי שהיה לבו טרוד וכו'. משנה דף ט"ז חתן פטור מקרית שמע לילה הראשונה ועד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה ובגמרא יליף לה מדכתיב בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע א"ר פפא כי דרך וכו' ופריך אי הכי מאי איריא הכונס את הבתולה אפי' כונס את האלמנה נמי הכא טריד והכא לא טריד ופריך אי משום טרדא אפי' טבעה ספינתו בים וכו' ומסיק התם טרדא דרשות הכא טרדא דמצוה ע"כ. וקשה דלמאי

איצטריך קרא דובלכתך בדרך למעוטי חתן מקרית שמע הא כבר נפקא לן שפיר מדרשת בשבתך בביתך דעוסק במצוה פטור מן המצוה וגם חתן עוסק במצוה הוא וכמ"ש רבינו. וראיתי להר"ן ז"ל שם שכתב וז"ל ומה שהוצרך לומר למעט חתן מובלכתך בדרך ולא מיעט אותו מטעם שהעוסק במצוה פטור מן המצוה משום דאי מהתם הוה אמינא שאינו פטור אלא בשעת מעשה בלבד ולפיכך השמיענו שאפילו שלא בשעת מעשה דוקא הוא טרוד טרדא דמצוה ופטור ע"כ וכ"כ רש"י פ"ב דסוכה דף כ"ה וז"ל איצטריכו להו תרי קראי דאי הוה כתיב חד כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים או מהלך למצוה אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק אלא טרוד במחשבת בעילה לא פטר הכתוב וכו' ע"כ. ולדעת רבינו שכתב מי שהיה לבו טרוד וכו' לפיכך חתן וכו' דמשמע דפטור הוא מכל המצות ג"כ וכ"כ מרן ז"ל צריך לומר דס"ל דכי פטריה רחמנא מקרית שמע פטריה נמי משאר מצות דומיא דדרשא דובלכתך בדרך ובהא טרדא דמחשבת מצוה הויא כעוסק במצוה גמור.

עוד כתב מרן ז"ל דהרב מנוח בשם הראב"ד ז"ל כתב דדוקא בלילות שמתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מקרית שמע דלילות בין מקרית שמע דיום וכו' ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה וכו' ע"כ ובאמת שדברי רבינו שקולין בנדה וחולה דאי משום דיעברו כמה ימים ולא יקרא קרית שמע הרי כתב רבינו דאם שהא עד מוצאי שבת ולא בעל חייב לקרות משם ואילך משום דנתקררה דעתו ואם כוונת הר"מ ז"ל דבתוך ד' ימים תטהר או תתרפא בזה ודאי נראה שדברי רבינו שקולין כיון דעכ"פ הוא טרוד וגם להההיא שכתב דדוקא בלילות ולא בימים וכו' גם זה אינו הכרח לדעת רבינו דהא קי"ל דכעין לילה דהיינו בבית אפל שרי ואם הוא ת"ח מאפיל בטליתו ושרי ומכל שכן בבעילת מצוה ודו"ק.

הלכה ב

אבל הנושא את הבעולה וכו'. מהברייתא הנ"ל דבעינן עוסק במצוה וטרוד כמ"ש רבינו לעיל וא"כ פשוט דהיינו דוקא בעוסק במצות פריה ורביה כגון סתם בתולה אבל אם היא זקנה או איילונית או עקרה שאין כאן מצות פו"ר פשיטא דחייב בקרית שמע דזה דמי לטבעה ספינתו בים דהוי טרדא דרשות ולא מפטר מקרית שמע וכ"כ רבינו בפירושו להמשנה שם.

הואיל ואין לו דבר שמשבש דעתו. אף דאם הוא בחור שלא נשא מעולם אי אפשר לו בלא איזה הרהור וכעין ההיא דפ"ק דכתובות דף י' אסבוה כופרי מברכתא חביטא

קמיה וכו' והיינו מפני שהיה בחור שלא נשא מעולם מכל מקום לא חשו חז"ל משום דלא התירו אלא בטירדא של מצוה והוה ליה ליתובי דעתיה דומיא דטבעה ספינתו בים ודו"ק.

הלכה ג

מי שמת לו מת וכו'. ריש פרק מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרית שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ופי' רש"י פטור מלקרות קרית שמע לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו הויא דומיא דחתן דפטור משום טרדא דמצוה ע"כ ואם רש"י ז"ל גריס במתניתין כגירסתנו ומכל מצות האמורות בתורה מסכים לדברי רבינו לפי מה שכתבנו לעיל וכן כתב מרן ז"ל דחתן גם כן פטור מכל המצות ועיין להר"ן ז"ל שם שהביא מחלוקת בזה על פי נוסחא אחרינא דלא גרסי בהך מתניתין ומכל מצות האמורות בתורה.

עד שיקברנו. משמע דאחר שנקבר תכף חל עליו חובת קרית שמע והרב מגן אברהם סי' ע"א כתב דמיד כשמתחילין להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל וכן עשה מהרי"ל ז"ל ע"כ וכן נוהגים.

מפני שאין דעתו פנויה. כיון ז"ל לומר שאין הטעם כדי שיהא פנוי להשתדל בצרכי המת שאפילו יש לו מי שישתדל פטור כדמשמע בגמרא מרן ז"ל.

וכן החופר וכו'. שם דף י"ד ברייתא ומבואר במסקנא דאם היו שנים אחד חופר ואחר קורא ומכיון שכתב רבינו וכן וכו' לא הוצרך לבארו דודאי דינו שוה לדין המשמר שהזכיר וכ"כ מרן [בכ"מ] ובבית יוסף סימן ע"א כתב דנראה דהיינו בחופר כוך שהוא חופר בכותל ובסלע שהחופר עצמו מוציא העפר אבל בקברות דידן שהם בעומק כעין בור שצריך שנים אחד לחפור ולשים העפר בתוך הקופה ואחד מלמעלה להוציא הקופה עם העפר וגם יכולים שנים או שלשה לחפור בבת אחת כל הצריכים לעשות ביחד פטורים וכך הם דברי הרמב"ן ז"ל וכו'.

הלכה ד

אין מוציאים את המת וכו'. שם דף י"ט ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לקרית שמע ואם התחילו אין מפסיקין איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לקרית שמע אדם חשוב שאני ופי' רש"י אין מוציאים וכו' לפי שמבטלין מן הקריאה ע"כ וז"ל הרב מגן אברהם סי' ע"ב מדסתם כאן ש"מ דסבירא ליה דאפילו סמוך לקרית שמע דערבית אסור ומ"מ נראה לי דיש להקל בשל ערבית כמ"ש תלמידי רבינו יונה דאם לא יקברנו היום יעבור

על לא תלין וכו' ע"כ ונראה דהיכא שיש לחוש לזה גם רבינו יודה אף אם נאמר דאיירי גם בקרית שמע של ערבית.
ואם התחילו וכו'. משנה שם נושאי המטה וכו' ועיין למרן ז"ל.

הלכה ה

היו עוסקים בהספ' וכו'. שם ת"ר העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין אין המת מוטל לפניהם הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם וכו' ופירש רש"י אין המת מוטל לפניהם שהמת בבית אחר והן מספידין אותו כאן ויש מפרשין שנתון לצד אחר ע"כ ושני הפירושים שכתב ז"ל נלמדים שפיר מהברייתא שבראש הפרק שם מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו אין לו בית חבירו עושה לו מחיצה אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ושם פי' רש"י דהיינו משום לועג לרש דהא עכ"פ בעי ברוכי ולענין דינא נראה דהיכא דא"א בענין אחר הוא הדין והוא הטעם גם לדעת רבינו ודו"ק.

הלכה ו

קברו את המת וכו'. משנה שם והראב"ד ז"ל השיג על רבינו וביאור דבריו עיין להמגדל עוז הביאו מרן ז"ל.
אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד וכו'. לישנא דלהתחיל ולגמור גבי פסוק אחד אינו מדוקדק וצ"ל דר"ל להתחיל ולגמור כל הקרית שמע או אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד ולהכי נקט אפילו לגלויי להתחיל ולגמור דקאמר וכן הוא בפ' מי שמתו (ברכות דף י"ט) וג"כ בפסקי הרא"ש אלא דקשיא לי טובא ממ"ש רבינו בפירוש המשנה שם שכתב וז"ל ומ"ש להתחיל ולגמור ר"ל להשלים פרשה ראשונה בלבד ואם יהיה המקום אשר יעמדו בו לנחם קרוב מן הקבר בכדי שלא יספיק לקרות פרשת שמע באורך הדרך ההוא והם הולכים אינם רשאים להתחיל בקרית שמע ע"כ הרי דס"ל דדוקא בפרשה ראשונה איירי מתני' ולא בפסוק אחד כלל ומהש"ס מוכח להפך שהרי אוקימו הך מתני' אפילו בפסוק אחד וכמ"ש כאן ואי ס"ל דהוי דחיא בעלמא מה שאינו א"כ לימא כל הג' פרשיות שהרי סתמא דמתני' הכי היא תדע דהקשו בגמ' אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין אבל פרק אחד או פסוק אחד לא וכו'.
בני אדם העומדים בשורה וכו'. שם ת"ר שורה הרואה פנימה פטורה וכו' ופי' רש"י הרואה פנימה את חלל ההקף אחורי שורה הפנימית והאבל יושב שם ע"כ ור"ל שורה שהיא אחורי שורה הפנימית גופא משום דרואה גם היא את חלל ההקף והאבל יושב שם ומשו"ה פטורים ומדכתב רבינו בני אדם העומדים בשורה הפנימיים שהם רואים פני

האבל משמע דר"ל כפי' רש"י ז"ל מדכתב בשורה הפנימיים שהם רואים דר"ל העומדים בשורה סתם ולא כתב שורה הפנימית אלא שראיתי לפירושו על המשנה שם שכתב וז"ל והפנימיים הם העם הרואים את האבלים ואין ביניהם אנשים אמצעיים ואשר אחריהם נקראים חיצונים ע"כ הרי להדיא שאינו מפרש כפי' רש"י ז"ל.

הלכה ז

כל מי שהוא פטור מלקרות קרית שמע וכו'. ס"פ (מ"ש) [היה קורא] דף י"ז ופ' מקום שנהגו (פסחים דף נ"ה) רמינן דרבנן ארבנן ודרשב"ג ארשב"ג ותירץ רבי יוחנן מוחלפת השיטה ורב ששת תירץ דהכא אנן סהדי דלא מצי מכוין אבל גבי מלאכה אמרי מלאכה הוא דלית ליה וכו' ולרבנן לא מחזי כיוהרא כיון דכו"ע קרו וגבי מלאכה כיון דכו"ע עבדי מלאכה ואיהו לא עביד מחזי כיוהרא ע"כ ודברי רבינו צריכים ביאור טובא לפום הך סוגייא כמאן פסק דלפי מ"ש מרן הקדוש נראה דפסק כת"ק וכאוקמתא דרב ששת שהוא בתרא תדע שהרי הכריח מדבריו לדברי רבינו בענין הכוונה וכו' וכן פסק פ"ה דתענית וז"ל ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושים ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושים ובכל מקום ת"ח בטלים וכו'. אמנם קשה דהוי נגד הכלל דכל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה כדאיתא בב"מ דף ל"ז ובגיטין ובכתובות ותו קשה דהרב ב"י או"ח סי' ע' כתב דרבינו פסק כרשב"ג וכרבי יוחנן דקאמר מוחלפת השיטה ושכן פסק הרי"ף ואף שהרי"ף פסק להדיא כת"ק ר"ל לפי דברי ר"י שהחליף השיטה דנמצא דת"ק היינו רשב"ג ולפ"ז קשה ממ"ש רבינו בההיא דתענית דלא כרשב"ג שהרי רשב"ג התם לא חייש ליוהרא ורבינו חייש שלא התיר אלא ת"ח וכן מצאתי להרב תוס' יו"ט פ' מקום שנהגו שהקשה על הרב ב"י והוא ז"ל כתב דרבינו פסק כת"ק ולא ס"ל כללא דכל מקום ששנה רשב"ג ושכן ס"ל להרי"ף ז"ל יעו"ש וכ"כ מוהראנ"ח פ' מצורע ובאמת כן הוא גם כן בהתוס' בע"ז דף ל"ב דאיכא אמוראי דלא ס"ל הך כללא והרב לח"מ כתב לקושיא זו דרבינו פ"ה דתענית פסק כרשב"ג וסמך אמ"ש אח"ז וכל העושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה ע"כ ואחר המחילה הראויה אין נראה דאם כן אמאי הביא דברי הת"ק והניח דברי רשב"ג אלא ודאי הדבר מוכיח דפסק כת"ק.

ומ"ש והעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה היינו מהברייתא השנוייה שם ומ"ש לעיל הוא מעיקר הדין ע"כ אחר המחילה רבה הם דברים דחוקים ויותר נראה לומר דרבינו פסק כת"ק לפום אוקמתא דרב ששת וכמ"ש מרן דלא כרשב"ג ומה שנראה לעניות דעתי דאין לנו הכרח חותך לומר דר"י דקאמר איפוך היינו הך דהכא כמ"ש הרב ב"י דאי

משום דדרך הגמרא להפך הקמייתא א"כ בפ' מקום שנהגו דאפיך נימא התם נמי אפיך קמייתא א"כ מאי אולמי דהך מההיא ותדע שרש"י ז"ל פירש שם מוחלפת השיטה התנא שסידרן טעה באחד מהם והחליף שיטתו ע"כ הרי שלא הכריח איזו היא המוחלפת א"כ שפיר מצינן למימר דרבינו ס"ל דסברת רשב"ג דפ' מקום שנהגו היא המוחלפת ולפיכך פסק התם כוותיה והכא גבי קרית שמע לא רצה רבינו להקל כ"כ לפוטרו מ"מ לגמרי משום קבלת עול מ"ש והרי מצינו ברבן גמליאל שעשה מעשה גמור וקרא במקום שהיה פטור לגמרי ונתן טעם כדי שלא יבטל מעליו עול מלכות שמים אפילו שעה אחת וכן ר' יהודה הנשיא אף שהיה פטור לגמרי מפני שהיתה תורתו אומנותו והיה מלמד לתלמידים שהוא יותר מתורתו אומנותו ואפ"ה היה מקבל עליו עול מלכות שמים בפסוק ראשון מיהא ומן האמור לימד רבינו לפסוק כן ולכך לא פסק כת"ק לגמרי אלא כתב והוא שתהא דעתו מיושבת עליו ולדעת הת"ק אף שאין דעתו פנויה עליו שרי דהא סתם קאמר וכמ"ש הרב יצחק הלוי סימן מ"ו ומה גם שגם רשב"ג יודה בזמן הזה שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב וכמ"ש מדברי התו' שם. עוד עלה בדעתי החלושה לומר דכל הפוסקים מסכימים לדעת אחת וכולם עולים ומתנבאים בסגנון אחד אלא דמקצתם כתבו הפסק כפי דורות הראשונים דהיינו הרא"ש ז"ל וסיעת מרחמוהי והרי"ף ודעימיה פסקו כפי דורות האלו וכבר זכיתי ומצאתי כן במהראנ"ח ז"ל פ' מצורע ומהר"ם פאדווה סי' ל"ט ד"ה מעלתך וכו' יעו"ש.

עד שתתיישב דעתו. הראב"ד ז"ל השיג על רבינו בזה ועיין במגדל עוז באורך הביאו מרן ז"ל וכבר כתבתי לעיל.

הלכה ח

כל הטמאים וכו' ועזרא ובית דינו תיקנו וכו'. וא"ת ורבי יהודה דס"ל דבעל קרי מותר בדברי תורה וכי לא שמיעא ליה הך תקנה דעזרא וכבר נרגש מזה הרא"ש ז"ל וכתב דר"י ס"ל דעזרא לא תקן טבילה לדברי תורה אי נמי התנה שכל הרוצה לבטלה יבא ויבטלה דש"ד וכו' אי נמי לא פשטה ברוב ישראל וכ"כ התוס' שם וכתב עוד דהיינו דוקא במלתא דלא כתיבא בקרא אף שהיא אסמכתא בעלמא אבל אי כתיבא בקרא וגזרו בי"ד עליה אף אם לא פשטה אין בי"ד אחר יכול לבטלה יעו"ש.

עיין מ"ש מרן והא דשאני לן בין כשהטעם שלא פשטה התקנה וכו' לאו מפני טעם אחר כתב רבינו פ"ב מהלכות ממרין וז"ל שם הרי שגזרו בי"ד גזירה ודימו שרוב הקהל יכולים לעמוד בה ואחר שגזרו פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינם רשאים לכוף את העם ללכת בה גזרו ודמו שפשטה בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים

רבות ולאחר זמן מרובה עמד בי"ד אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה גזרה פושטת בכל ישראל יש לו רשות לבטל ואפילו היה פחות מבי"ד הראשון בחכמה ובמנין ע"כ. והקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו וז"ל וליתא דהחילוק של שם הוא שאם מיד לא פשטה אין צריך התרה ואם דימו שפשטה ואחר שנים ראו שלא פשטה יכולים להתירה בי"ד קטן וכו' וצ"ע ע"כ והיא קושיא חזקה על מרן ז"ל. ויותר נתקשה אצלי דברי הרב בעל קרית ספר שם שכתב וז"ל אין בית דין גוזרים גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה ובית דין הקטן מהם יכול לבטלה וכו' ע"כ משמע דביטול מיהא בעיא והא מנא ליה דרבינו בהך חלוקא דדימו שהיה כח בצבור כתב דאין צריך התרה וכ"כ מהר"ר אליה מזרחי שם הביאו הרב לחם משנה שם אם לא שנאמר דס"ל דהדין אחרון מיירי בהכי ודוחק. ולדעת מרן היה אפשר לומר דנ"ל מדפתח בדימו שרוב הקהל יכולים לעמוד בה וסיים בפקפוק ופקפוק נראה דלאו היינו שאין כח בצבור ולכך מפרש מרן דתרתי קאמר בין כשדימו שרוב הקהל יכולים לעמוד בה ולא היה הדבר כן אפילו אחר כמה שנים בין כשפקפקו מיד שניהם אינם צריכים התרה ובחלוקא דאין כח בציבור לא חילק לפי שבכל זמן שאין כח בצבור וכשל כח הסבל אין צריך התרה דאין גוזרים גזרה על זה כמ"ש רבינו לעיל בהך פרקא אמנם כשדימו שפשטה וראו אחר שנים שלא פשטה אז צריכה התרה דעל כל פנים חלה הגזרה כיון שהיה כח בצבור לקבלה ולקיימה ועם כל זה אכתי קשה דביטול מיהא ליבעי.

לפי שאין ד"ת וכו'. עיין להפרי חדש ז"ל וא"ח סימן פ"ח שהכריח שיש לנדה בימי טומאתה להתפלל דדוקא בעל קרי נאסר בברייתא דפרק מי שמתו אבל הזבין והמצורעים ובאים על נדות מותרים ואפילו האזכרות הותרו להם להדיא ודלא כיש שכתבו שהביא הרמ"א שם ומ"מ נראה שיש להזהירם שבעת שהדם שותת יפסיקו הקריאה וגם להחליף המטלית שיהא נקי בעת התפילה כל מאי דאפשר ועיין מ"ש פ"ד דתפלה ה"ד וכעין ההיא דכתב רמ"א בתשובה סימן צ"ח על מי שיש לו חולי האבן שמטפטף תמיד מי רגלים לאונסו שהוא מותר היכא דלא אפשר ליה עיין להעטרת זקנים סימן פ'.